РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Филозофски факултет – Скопје

Институт за безбедност, одбрана и мир

Постдипломски студии од областа на
корпоративна безбедност и безбедносен менаџмент

ИМПЛИКАЦИИ ОД ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ ВРЗ КОРПОРАТИВНАТА БЕЗБЕДНОСТ

магистерски труд

Ментор:

проф. д-р Тања Милошевска

Изработил:

Дарко Јандриоски

индекс: 5276/19

Скопје, 2022 година

СОДРЖИНА

1. Вовед..3
   1.1 Проблем на истражување...4
   1.2. Предмет на истражување...7
   1.3. Досегашни истражувања..9
   1.4. Цели и задачи..10
   1.5. Дефинирање на основните поими...12
   1.6. Основна хипотетичка рамка..14
   1.7. Научна и општествена оправданост на истражувањето.............16
   1.8. Методи и техники на истражувањето...16

2. Поимовно определување на безбедноста и категоријални поделби на безбедноста..18
   2.1. Поим за безбедност...20
   2.2.Приватна безбедност...22
   2.3. Корпоративна безбедност...23
   2.3.1. Безбедност на корпоративни информации...............................27

3. Организиран криминал...29
   3.1. Организирани криминални групи...32
   3.2. Профили на жаришта на организиран криминал.........................38

4. Транснационален организиран криминал..41
   4.1. Меѓународни жаришта на транснационалниот организиран криминал...45
   4.2. Балкански рути...47
   4.3. Транснационалниот организиран криминал како закана за корпоративната безбедност..51

5. Корпоративна безбедност и корупција..54
   5.1. Граѓанска одговорност на корпорациите.......................................57

6. Перење пари..65
7. Сличности и разлики помеѓу криминалитетот на белите јаки со организираниот/корпоративен криминал...74
   7.1. Државен криминал и практики на комерцијалните корпорации...76
   7.2. Студии на случај на криминал на белите јаки..................................83
8. Препораки за Северна Македонија...89
9. Заклучок..93
10. Користена литература...100

1. Вовед

Задачата да се оствари безбедност во современиот свет е комплициран политички, научно-технолошки и социо-економски проблем. Бидејќи самата безбедност е сложена и мултифакторска исто така, нејзиното истражување треба да биде од интердисциплинарен карактер.

Во суштина се менуваат карактерот на безбедносното опкружување, карактерот на безбедносните ризици и закани, како и карактерот на алатките за нивно отстранување. Основата на безбедноста на општествениот субјект се состои во уредување на условите за нивното постоење, опстанок во сегашното време и напредување во иднината. Обезбедувањето на оваа состојба значи дека се реализирала можноста на општествените субјекти да ги елиминираат заканите кои се дефинирани.

Концептот за безбедност е често употребуван поим и директно или индиректно се поврзува со постоењето на човекот како индивидуа, како и со малите и големите општествени групи. Литературата предложува разновидни дефиниции за безбедноста, што е доказ за различните пристапи кон разбирањето на содржината и значењето на терминот. На различен пристап кон дефиницијата за безбедност влијае и референтниот објект: различни дефиниции се користат при дефинирањето на приватната безбедност, различни во однос на друга национална, меѓународна безбедност, корпоративната безбедност, безбедноста на корпоративните информации итн.

Референтен објект, односно предмет на овој труд е корпоративната безбедност како фактор на националната безбедност, која како современа деловна функција има за цел да ги спречи сите активности од страна на транснационалниот организиран криминал, коишто можат да им наштетат на безбедноста на имотот, лицата, или угледот на компанијата, а со тоа да го загрозат деловниот континуитет, што во крајна цел би имало негативно влијание над националната економија, а со тоа и на националната безбедност.

Во обид да се направи детално истражување на предметот на трудот и за реализација на целите на студијата, почнувајќи со општата цел, која е научна дескрипција, анализа и идентификација на импликациите од

транснационалниот организиран криминал врз корпоративната безбедност, спроведени се емпириска и теоретска анализа. За пологично претставување и подетален увид во материјата, магистерскиот труд е концептиран во три дела: првиот, односно **теоретскиот дел** во кој е реализирана теоретската основа на трудот преку детален преглед на релевантните поими од селектираната референтна литература, втор дел, односно **емпириска студија** во која е направена статистичка и компаративна анализа на акумулираните бројни показатели за импликациите од транснационалниот организиран криминал врз корпоративната безбедност, и завршен дел, односно **заклучни разгледувања** за стекнатите сознанија од теоретското и емпириското истражување.

Имено, крајниот дел се состои од унификација на теоретските и емпириските податоци и индуктивен преглед над истите, сѐ со цел да се идентификуваат најдобрите практики за осигурување на корпоративна безбедност од заканата на транснационалниот и другите видови криминални импликации.

Во воведниот дел од истражувањето, кој му претходи на теоретскиот дел, се претставени методолошката рамка, проблемот, предметот и целите на истражувањето, хипотетската рамка и варијаблите за нејзиното потврдување (или отфрлување), како и научната оправданост на истражувањето.

1.1. Проблем на истражување

Трендот на развој на криминални активности и безбедносни предизвици и закани во корпоративното опкружување е сеприсутна појава.

Во денешното општество на ризици и закани, безбедноста е производ на кој треба да се обрне повеќе внимание и соодветен системски пристап. Обезбедувањето безбедност во компаниите и другите јавни и приватни организации кои носат придобивки што се рефлектираат на полето на конкурентност, одржливост и развој во многу тешки финансиски

околности обезбедува правилно функционирање на организацијата во постојаното променливо безбедносно опкружување оптоварено со разни форми на безбедносни закани.

Современите корпоративни безбедносни активности вклучуваат мерки и активности за откривање и спречување мито, корупција, индустриска шпионажа, еколошки инциденти, злоупотреба на службена должност, перење пари, мобинг, како и безбедност на информациони системи, управување со ризици и развој на планови за континуитет на бизнисот во случај на големи инциденти и други безбедносни закани.

Динамичните промени во опкружувањето во кое функционираат организациите од јавниот и приватниот сектор нè натера да сфатиме дека е невозможно целосно да се обезбеди целосна безбедност на деловните процеси. Принудени сме постојано да се прилагодуваме и континуирано да ги проценуваме ризиците и заканите што го загрозуваат непреченото работење на корпоративните организации. Овие процени се неопходната основа што ни овозможува во следните чекори, засновани на нашите ресурси и можности, да преземеме соодветни мерки за да обезбедиме управување со безбедноста и другите ризици на доволно ниво.

Целите и задачите на безбедноста на претпријатието, како и специфичните активности што произлегуваат од нив, се условени од нивната основна функција – заштита на имотот, лицата и бизнисот, но и од претходно дефинирани организациски цели. Поставените цели на компанијата (краткорочни, среднорочни и долгорочни), функцијата на корпоративната безбедност ги артикулира низ призмата на безбедноста и на тој начин ги одредува специфичните задачи на нивното спроведување. Задачите се остваруваат преку превентивни активности, заштитни активности и активности на деловен континуитет во случај на поголемо нарушување на безбедноста.

Активноста на корпоративната безбедност е претежно од превентивна природа, додека напорите на компанијата, т. е. нејзините претставници се насочени кон обид да го базираат фокусот на безбедносните активности на компанијата кон превентивна работа.

Превенцијата вклучува елиминирање на можностите и условите што можат да доведат до нарушувања на безбедноста. Во областа на корпоративната безбедност, оваа активност се базира на општа превенција спроведена од актери на национална безбедност, но во рамките на корпоративната безбедност.

Континуитетот во работењето, заштита на клучните информации и безбедност на работата се неопходните предуслови кои обезбедуваат организацијата да работи и да се развива ефикасно. Во случај на поголеми мултинационални корпорации, токму заради нивното глобално присуство, обезбедувањето соодветно ниво на безбедност е уште попредизвикувачки процес. Управувањето со безбедноста на претпријатијата мора систематски да се насочува, земајќи предвид цела низа надворешни и внатрешни фактори кои влијаат на ефективноста на овој процес.

Македонија има потреба од корпоративна безбедност во поглед на компаниите и фирмите кои се застапени на нашата територија. Со помош на корпоративната безбедност се постигнува намалување на ризикот на работа на минимум во компаниите и фирмите и со тоа се намалуваат заканите, како и несаканите последици кои може да настанат врз компаниите или фирмите, со што директно или индиректно се загрозува нивната безбедност, а со тоа и опстанокот на домашниот и странскиот пазар. Гледано од аспект дека компаниите во голема мера придонесуваат за општеството, но и економската состојба за Македонија, се согледува и самиот факт на значењето на корпоративната безбедност и потребата од корпоративна безбедност во нашата земја.

Со самиот факт се јавува и потребата да се заштити истиот имот, па и потребата од корпоративната безбедност е неопходна за стабилност и просперитет, но пред сè за безбедност на компаниите.

Корпоративната безбедност претставува современ систем на функционирање, на заштита на лица, имот, како и начинот на работа во сферата на работењето на една современа организација. Во современото опкружување и современиот свет, безбедносните предизвици и секојдневните закани за безбедноста на компаниите во нивното деловно работење сè повеќе земаат голем замав во однос на ризиците и заканите кои

беа актуелни во минатото. Корпоративната безбедност има за цел да осигури витални вредности и сигурна иднина на една современа компанија во склад со важечките законски одредби во државата во која компаниите функционираат и со тоа да се оправда своето место во системот на националната безбедност. Со самиот факт дека корпоративната безбедност не може сама да функционира, потребна е и соодветна функционална рамка, па многу битен сегмент претставува улогата на приватната безбедност во склопот на националната, односно државната безбедност.

Корпоративната безбедност заедно со останатите чинители на националната и државната безбедност треба да биде организирана во системот кој одговара на механизмите на меѓусебно фунционирање на безбедносниот систем.

1.2. Предмет на истражување

Предмет на овој труд е корпоративната безбедност како фактор на национална безбедност, која како современа деловна функција има за цел да ги спречи сите активности од страна на транснационалниот организиран криминал што може да му наштетат на безбедноста на имотот, лицата или угледот на компанијата и со тоа да го загрозат деловниот континуитет.

Постојат разновидни облици кои го загрозуваат секојдневното деловно работење на современите корпорации. Исто така, сложени се и етиологијата и феноменологијата на овој криминалитет. Но, и покрај тоа, постои постојан тренд на раст на кривичните дела од оваа област. Оваа состојба е поврзана со примената на дигитализацијата и информатичката технологија во деловниот свет.

Корпоративната безбедност опфаќа и низа анализи на ризици кои може да настанат и да бидат закана за една современа компанија или современа фирма и како истите ефикасно и ефективно да се надминат и решат. Државниот безбедносен систем гарантира основно ниво на безбедност, но условите кои ги гарантира корпоративната безбедност се сложени и имаат за цел целосна заштита на имотот и функционирањето на фирмите или компаниите.

Изворите и облиците на загрозување на безбедноста на корпорациите може да бидат: техничко-технолошки акциденти, елементарни непогоди, кривични дела со кои се нанесува штета на деловното работење на субјектите (диверзија, тероризам, саботажа, уништување или оштетување средства за производство и уништување производи), кривични дела од класичниот криминалитет, кривични дела од стопанскиот криминалитет кој го вршат вработените, најчесто во договор со деловните партнери (злоупотреба, корупција, мито, проневера, кражба, договарање или работење на штета на компаниите), кривични дела – предизвикување општа опасност и кривични дела против здравјето на луѓето и животната средина, кривични дела со употреба на информатичката технологија, сообраќајни несреќи и незгоди, протекување на доверливи податоци, прекршоци (кршење на работната дисциплина, отстапување од пропишаната организација на работа, пречекорување или узурпирање на надлежностите и овластувањата, неспроведување или делумно спроведување на пропишаните процедури, несовесно работење), социјални и други немири во корпорациите.[1]

Паралелно со ова, мора да се има предвид и фактот дека ризиците и заканите по безбедноста и сигурноста на резидентните компании се зголемени како никогаш до сега. За разлика од порано како резултат на современите трендови наметнати од процесот на глобализацијата, претпријатијата се изложени на ризици кои се неминовни и составен дел од концептот и стратегиите за остварување профит. Потребата од имплементација на современи безбедносни технологии и стратегии во таа насока е неминовност од приоритет затоа што ги прогнозираат трендовите на безбедноста, од кои пак зависи и комодитетот на сопствениците на денешните корпорации.[2]

Развојот на безбедно општество и примената на сите безбедносни практики и процеси преку соработка на сите засегнати страни ќе обезбеди

---

[1] Trivan D. (2012). *Korporativna bezbednost,* Beograd, str. 42-43.
[2] Козарев А., Блажески В., Страторски А. (2016). *Приватната безбедност во Република Македонија -теоретски и институционален дизајн,* Зборник од втора меѓународна научна и стручна конференција во организација на Асоцијацијата за корпоративна безбедност, Скопје, стр. 14-17.

бизнисите да останат доверливи и достапни за клиентите, а со самото тоа и профитабилни.[3]

Значителни промени ќе се случат и во активностите на криминалните организации, почнувајќи од прилагодување на постојните структури на новите технолошки услови, зголемување на анонимноста, подобрување на заштитата на комуникациите и безбедноста на сторителите, сè до промена и активност на интернет, односно криминални пазари и развој на нови методи и техники на напад и експлоатација на жртви.[4]

Своето место во склопот на системот на државната безбедност корпоративната безбедност го остварува на двоен начин. Примарно, вршејќи ја својата основна функција за заштита на компаниите или фирмите и, како второ, имајќи сопственичка и организациона структура – корпоративната безбедност припаѓа во сегментот на приватна безбедност и не е зависна од државата.

1.3. Досегашни истражувања

Дел од научните трудови кои ја покриваат оваа проблематика се изработени од автори и се однесуваат претежно на анализа на феноменот на транснационалниот организиран криминал без да направат поврзаност, односно интеракција со корпоративната безбедност. Во научната литература во Македонија не постојат анализи за импликациите од транснационалниот организиран криминал врз корпоративната безбедност.

Идејата за истражувањето е резултат на поттикот да се дојде до одредени научни и практични сознанија, како и да се осознаат начините и методите кои придонесуваат кон една комплетна анализа, за да се дознае што всушност се прави на тоа поле, за да се формира целосна слика за

[3] Национална стратегија за сајбер безбедност на Република Македонија 2018-2022, Верзија 1,2, Министерство за инфоратичко општество и администрација, Министерство за внатрешни работи и Министерство за одбрана, јули 2018.
[4] Leukfeldt, E. R. (2015). Organised Cybercrime and Social Opportunity Structures. A Proposal for Future Research Directions. *The European Review of Organised Crime*, *2*(2), 91-103.

импликациите од организираниот криминал врз корпоративната безбедност. Ова истражување кое е планирано да се спроведе ќе го заземе вистинскиот аспект во однос на зголемување на истражувањата во оваа чувствителна област. Поради фактот што проблематиката е актуелна, а севкупноста на сите елементи е во корелација со последните настани во светот, нејзината динамика како истражувачки проблем го заслужува потребното внимание.

Со оглед на недостатокот на научна опсервација на транснационалниот организиран криминал од оваа перспектива и на недостиг на анализа на начините на кои овој проблем го покажува (и на тој начин влијанието што таков приказ може да го има врз корпоративната безбедност), анализата на новите начини, модалитети и последици од дејствувањето на транснационалните организирани криминални групи е основна определба на овој труд за да понуди свој придонес кон постојните истражувања.

1.4. Цели и задачи

Општата цел на ова истражување е научна дескрипција, анализа и идентификација на импликациите од транснационалниот организиран криминал врз корпоративната безбедност.

Посебни цели:

- ✓ Целта на ова истражување е да ги согледа предизвиците што ги носи сериозниот организиран криминал за растот, развојот и угледот на корпорациите.
- ✓ Да се испита улогата на ефективен пристап предводен од разузнавачки информации за откривање, спречување и ублажување на таквите активности.
- ✓ Да се издиференцираат појавните облици на современите безбедносни облици на транснационалниот организиран криминал

кои се најзастапени и најопасни за корпорацијата и нејзините вработени.

- ✓ Да се определат новите начини/модалитети на реализирање на напади врз корпорациите и компаниите.
- ✓ Утврдување на безбедносните последици од транснационалниот организиран криминал врз корпоративната безбедност.

Со оглед на целите, основни **задачи** на истражувањето се следниве:

— Да се утврди нивото на меѓународна соработка и потребата од нејзино продлабочување, со цел постигнување успешни резултати на полето на соочување со транснационалниот организиран криминал.

— Да се согледа дали со успешното сузбивање на современите безбедносни предизвици, попрецизно, транснационалниот организиран криминал, ќе се придонесе кон јакнењето на безбедноста на корпорацијата на национално, регионално и меѓународно ниво.

— Да се утврди дали со подобрувањето на деловните политики во корпорациите преку посебни правилници, посебни безбедносни протоколи и посебни безбедносни стандардни процедури ќе резултира со намалување на интензитетот на можните закани и предизвици поставени од страна на транснационалниот организиран криминал.

— Да се согледа дали корпоративната безбедност може да одговори адекватно на променетите состојби и на сè поголемата изложеност на секторите од импликациите на транснационалниот организиран криминал.

1.5. Дефинирање на основните поими

- **Безбедност**

Безбедноста можеме да кажеме дека е состојба на сигурност, стабилност, независност, заштитеност или неизложување на опасност и неизвесност. Основен атрибут и адут на секоја држава е заштитната и сигурносната функција на населението, така и во корпорацијата.

Под поимот безбедност подразбираме и состојба на заштита на основните вредности на општеството, односно заштита на вредностите во соодветната организација, функција, систем или севкупно.

Безбедноста во корпорациите е состојба во која се смета дека нема опасност од страни или внатрешни тела, од политичка принуда или економска присила, на начин на којшто може слободно да се развиваат во својата сфера.

- **Приватна безбедност**

Под приватна безбедност се подразбира планска, организирана и законски заснована, самостојна или заедничка дејност и функција на поединци, претпријатија, приватни и/или професионални агенции, насочена кон сопствена заштита или заштита на други, како и заштита на соодветни лица, простор, објекти, работење или дејност, а кои не се покриени со ексклузивна заштита на државните органи. Карактеристична област на делување на приватната безбедност е токму во доменот на обезбедување лица, имот и работењето на претпријатијата и други правни лица. Имајќи ги предвид нејзините содржина и значење, приватната безбедност може да се дефинира како потсистем на безбедносниот систем.

- **Корпоративна безбедност**

Корпоративната безбедност е нов концепт кој се фокусира на прашањата поврзани за безбедноста во компаниите, односно

корпоративната безбедност е насочена кон детектирање на криминал, измама и прекршоци во компанијата. Тоа значи дека со постоење на ефикасен систем на корпоративна безбедност компанијата ќе биде заштитена од различни опасности кои можат да попречат во нормалното функционирање на корпорацијата, како и заштита на имотот, на бизнисот, на сопствениците и на вработените од различни ризици и закани кои се составен дел на современото живеење.[5]

- **Безбедност на корпоративните информации**

Безбедноста на информациите подразбира заштита на информацијата од низа закани, сѐ со цел да се обезбеди континуитет на работењето, да се минимализира потенцијална штета, и да се максимизираат резултатите.[6]

- **Организиран криминал**

Советот на Европа (2002) го дефинира организираниот криминал како незаконски активности извршени од структурирана група од три или повеќе лица која постои за подолг временски период со цел за извршување сериозен криминал преку заеднички активности со користење заплашување, насилство, корупција и други средства со цел директно или индиректно да се добие финансиска или друга материјална корист.

Организираниот криминал се реализира заради постигнување на добивка (профит) или моќ (власт), планско вршење на кривични дела, кои секое поединечно или сите во својата вкупност се од значителен значење и кога повеќе од двајца учесници (чинители) во подолг или неодреден временски период учествуваат во поделба на трудот, секој со својата улога и задача, внатре во одредени хиерархиски и деловни структури, со примена

---

[5] Бакрески, О, Триван Д, Митевски, С. (2012) *Корпорациски безбедносен систем*, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Стеда-графика, Скопје.

[6] Арсовски А. (2017). *Компаративна анализа и детален приказ на процесот на сертификација на информациски системи во државните институции на Република Македонија*, Универзитет Гоце Делчев, Штип, стр. 26-27.

на насилство или други погоди начини на застрашување, со влијание на политиката, на медиумите, на јавната управа, на правосудните органи или стопанството.[7]

➢ Транснационален организиран криминал

Според определбите на Конвенцијата на Организацијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал[8], казненото дело по својата природа е транснационално ако:

A) тоа е извршено во повеќе од една држава или
B) тоа е извршено во една држава, но главниот дел од неговата подготовка, планирање, насочување или контрола се случило во друга држава;
C) тоа е извршено во една држава, но вклучува организирана криминална група којашто врши криминални активности во повеќе од една држава;
D) тоа е извршено во една држава, но последиците се во друга држава.

1.6. Основна хипотетичка рамка

Врз основа на општиот пристап на проблемот за транснационалниот организиран криминал како закана за корпоративната безбедност и врз основа на веќе поставените цели во ова истражување, ќе ја поставам следнава општа хипотеза: Транснационалниот организиран криминал

---

[7] М.Шкулиќ (2003). „Организирани криминалитет " Досије, Белград, стр.26.
[8] Конвенција на Организацијата на обединетите нации против транснационалниот организиран криминал (точка 3), усвоена на Генералното собрание (педесет и петто заседание), ноември 2000 год.

претставува современа безбедносна закана која има негативни импликации врз корпоративната безбедност.

Посебни хипотези:

- ✓ Корпоративната безбедност функционира во рамките на системот на компанијата, обезбедувајќи законитост во нејзината работа и заштита од внатрешни и надворешни закани за деловните активности и интересите на компанијата.
- ✓ Унапредувањето на соработката со меѓународните полициски организации е од суштинско значење за справување со транснационалниот организиран криминал.
- ✓ Воспоставување ефикасни процедури за пријавување и истражување на организиран криминал ќе резултира со намалени негативни импликации на корпоративната безбедност.
- ✓ Дејствувањето на структурите на транснационалниот организиран криминал станува поинтензивно и дејствува негативно врз загрозувањето на корпоративната безбедност.
- ✓ Преку соработка на сите засегнати страни за унифицирање безбедносни норми, стандардизирање на соработката ќе се воспостави задолжително ниво на заштита за субјектите кои управуваат со корпоративните структури.
- ✓ Усогласување на безбедносните активности на компанијата со другите сегменти на безбедноста на општеството и државата, постигнување функционален и успешен систем на национална безбедност, ќе резултира со систем способен да спречи закани од разни форми на транснационален организиран криминал.

Варијабли

Предикторска варијабла (независна варијабла)

–Корпоративна безбедност

Критериумска варијабла (зависна варијабла)

–Незаконските активности на транснационалните организирани криминални групи и/или организации.

1.7. Научна и општествена оправданост на истражувањето

Научната оправданост на ова истражување се согледува во придонесот на верификување на научно недоволно познати и проучени специфични факти во врска со транснационалниот организиран криминал и неговите импликации врз корпоративната безбедност.

Основата на научното значење на истражувањето се рефлектира во фактот дека областа на корпоративната безбедност како фактор на националната безбедност е недоволно научно истражувана и дека е важен елемент во современите општествени односи.

Општествената оправданост се состои во тоа што истражувањето би помогнало да се согледаат слабите елементи и недостатоци на системот за национална безбедност во кој корпоративната безбедност претставува сегмент, а со чие подобрување би се зголемила ефикасноста во справување со новите глобални закани.

1.8. Методи и техники на истражувањето

Во контекст на современите научно-методолошки пристапи на истражување со комбинирање повеќе истражувачки методи, во истражувањето ќе настојувам со примена на неколку методолошки постапки на собирање, анализа и интерпретација на податоците да се добие една систематизирана целина.

Компаративниот метод на анализа се користи со цел да се изврши делумна квалитативна и квантитативна селекција и анализа на прибраните податоци и врз основа на тоа да се воопштат релевантните факти за потврдување или негирање на поставените тези. Овој метод се користи за споредување на сите податоци добиени со претходно користење статистички методи и анализа на содржината кои се однесуваат на бројните

показатели за импликациите од транснационалниот организиран криминал врз корпоративната безбедност.

Покрај квалитативната анализа на релевантни теориски извори, како основна методолошка постапка, односно техника за собирање податоци ќе се користи анализа на содржина на публикации, извештаи, конференциски материјали, статистички показатели, извештаи и анализи на невладини организации, агенции за испитување на јавното мислење, тинк-тенкови и државни институции итн., а како методолошки постапки за анализа и интерпретација на податоците ќе се применат аналитичко-синтетички метод и компаративен метод на анализа. Преку анализа и интерпретација на податоците во ова истражување се очекува да се добијат квантитативни и квалитативни податоци, со кои преку соодветна обработка ќе се добие верификација на хипотезите и ќе се оствари целта на истражувањето.

2. Поимовно определување на безбедноста и категоријални поделби на безбедноста

Безбедноста опфаќа повеќедимензионални хетерогени занимања, вештини и знаења;[9] додека нејзиниот широко опфатен спектар на практика вбројува многу различни делови, како што се националната безбедност, јавната безбедност, корпоративната безбедност, приватната безбедност итн.[10] Таквата различност отежнува да се обезбеди единствена опфатна дефиниција за овие аспекти, бидејќи дефиницијата зависи од применетиот контекст. Еден таков контекст е корпоративната безбедност.

Корпоративната безбедност е дискретен дел од овој поголем безбедносен домен со различни двигатели и вештини. Практикувачкиот сектор е тој што обезбедува услуги за внатрешна безбедност и функционира во рамките на јавно или приватно претпријатие за заштита на ценетите средства. Прикривањето на нормативната и емпириската дебата во концептуалната реторика ги преувеличува концептуалните разлики помеѓу застапниците на различни безбедносни политики и ја попречува научната комуникација. Според тоа, иако корпоративната безбедност генерално има јасна оперативна функција во заштитата на персоналот, информациите и средствата од штета, повеќето автори сугерираат на отсуството на универзално прифатлива дефиниција.[11]

Корпоративната безбедност е област на практика која обезбедува заштита на луѓе, информации и средства за одредена организација, компанија, тело или група.[12] Корпоративната безбедност, исто така, претставува област на практика преку која извршната власт врши контрола и одговорност на организацијата, ефикасно управувајќи со безбедноста.

---

[9] Brooks, D. J., & Corkill, J. (2014). Corporate security and the stratum of security management. Во K. Walby, & R. Lippert, *Corporate Security in the 21st Century. Crime Prevention and Security Management* (стр. 216-234).
[10] Brooks, D. J. (2010). What Is Security: Definition Through Knowledge Categorisation. *Security Journal*, 23/3, 225–239.
[11] Fischer, R., & Green, G. (2004). *Introduction to Security* (7th изд.). Boston: Butterworth Heinemann.
[12] Brooks, D. J., & Corkill, J. (2014). Corporate security and the stratum of security management. Во K. Walby, & R. Lippert, *Corporate Security in the 21st Century. Crime Prevention and Security Management* (стр. 216-234).

Три декади по завршувањето на Студената војна, кон крајот на втората деценија на новиот милениум, концептот и дискурсот на безбедноста станува сѐ пообемна и покомплексна проблематика. Поголеми ефикасност и успех во справувањето со „акутните“ и „хронични“ безбедносни проблеми не беа остварени ни со засилувањето и продлабочувањето на меѓународната соработка.[13]

Придонес во решавањето на безбедносните проблеми не направи ни екстензивната и разновидна плејадата од референтни безбедносни објекти бидејќи сѐ уште се применуваат застарени методи за справување со безбедносните предизвици.[14] Од тие причини, безбедносниот концепт се продлабочува, а со различните димензии на безбедноста се нагласува и неопходноста од поголема заштита на поединецот, заштитата на културата и идентитетот, заштитата на енергијата, ресурсите и инфраструктура, заштитата на имотот, заштитата на корпорациите итн.

Ваквите околности доведоа до прифаќање на новите безбедносни концепти како што се „приватна безбедност“,„општествена безбедност“, „корпоративна безбедност“ и слично.[15] Овие концепти ги изразуваат промените кои настапија во разбирањето на традиционалното поимување на безбедноста, и зголемување на значењето на новите концептирања.

Во согласност со тоа, несомнено може да се каже дека безбедноста претставува феномен кој се изразува преку меѓусебни корелации, чие значење е прилично тешко да се прецизира.

Земајќи го предвид тоа, теоретската основа на оваа студија поединечно ќе направи преглед на основните безбедносни концепти со цел да го одрази целокупното разбирање на безбедноста како суштински значаен феномен.

Во тој контекст за аргументација ќе бидат поставени неколкуте клучни концепти значајни за безбедноста во земјите во современа смисла, и тоа: концептот на приватна безбедност, концептот на корпоративна

---

[13] Bakreski, O., Slaveski, S., & Miovska-Bardjeva, L. (2017). Conceptual and categorical approach toward security. *International yearbook*, 2, 36-50.
[14] Vankovska, B. (2007, April). The Human Security Doctrine for Europe: A View from Below. *International Peacekeeping*, 14(2).
[15] Waever, O. (1993). *Societal Security: The Concept.* New York: St. Martins‟s Press.

безбедност и концептот на меѓународната безбедност, безбедноста на корпоративни информации.

2.1. Поим за безбедност

Според разбирањето на природата на безбедноста, можеме да ги класифицираме единичните пристапи на следниов начин:

- Безбедноста е состојба во која ризиците и заканите што произлегуваат од нив се минимизирани или елиминирани.
- Безбедноста е состојба во која дадениот предмет не се чувствува загрозен во однос на неговите правни интереси.
- Безбедноста се подразбира како комплекс на општествени односи регулирани со закон и тие ги штитат правата и оправданите интереси на лицата, социјалните групи и државата.
- Безбедноста се оценува како способност на објектот, настанот, процесот да ја заштити својата природа и основни карактеристики во услови на намерно насочена, нарушувачка и деструктивна активност без разлика дали е однадвор или од внатре во објектот.
- Безбедноста се перципира како карактеристики на системот кои ја изразуваат сопственоста на системот создадена според принципите на стабилност, саморегулација и интегритет; потребна е безбедност за секој системски елемент, бидејќи уништувањето на кој било од системските елементи ќе резултира со уништување на целиот систем.
- Безбедноста се оценува како одлучувачки услов (гаранција) на постоењето на личноста, социјалната група, државата што овозможува [16]заштита и умножување на нивното материјално и културно богатство.
- Безбедноста претставува комплекс на мерки за гаранција и заштита на животните интереси на сите безбедносни објекти. Безбедноста во своето апсолутно значење изразува отсуство на безбедносни ризици и закани кон материјалната и духовната сфера на постоењето.

[16] Hofreiter, L. (2015, December). About Security in Contemporary World. *Securitologia*, 21(1), 7-17. doi:10.5604/18984509.1184208

- Безбедносна основа е минимизирање на безбедносните ризици и закани со тенденција на нивно елиминирање.
- Безбедноста е категорија каде што обезбедувањето се подразбира како дозволена маржа на опасност.

Во согласност со споменатите пристапи се констатира дека во смисла на човекот да биде во сигурност, да биде сигурен, да се чувствува сигурен не значи да живее и да постои без опасности, ризици и закани. Безбедноста не значи само отсуство на безбедносни ризици и закани, туку, пред сѐ, заштита од нив. Безбедносната маржа на човекот, социјалната група, државата, секогаш ќе биде резултат на интеракцијата на надворешните и внатрешните безбедносни ризици и закани и заштитните својства, способностите и можностите на безбедносниот објект. На полето на националната и меѓународната безбедност, најчесто можеме да се сретнеме со традиционалниот, државоцентричен пристап, претставен во Стратегиските студии и раните безбедносни студии, мултисекторски пристап, претставен во Критичните безбедносни студии. Во рамките на студиите е претставен и пристапот познат како парадигма на човековата безбедност. Безбедност на државата, одд. националната безбедност генерално значи способност на државата да обезбеди заштита на својата независност, суверенитет, интегритет, обезбедувајќи ги нејзините секторски суштински потреби, интереси и основни вредности од внатрешни и надворешни закани. Меѓународната безбедност е ниво на меѓународни односи, кое ја обезбедува безбедноста на секоја држава. Тоа е резултат на намерни напори и активности на меѓународната заедница, збир на правила и институции, фокусирајќи се на елиминирање на меѓународните вооружени конфликти, политичка стабилност, стабилен економски раст, минимизирање на влијанието на глобалните прашања. Меѓународната безбедност е отсуството на закана од вооружена агресија, надворешни притисоци; воени како и невоени (политички, економски, економски, културни итн.) во меѓународните односи.

2.2. Приватна безбедност

Во современиот свет, растот на приватниот безбедносен сектор е глобален процес. Некои од причините за ова драматично зголемување се однесуваат на масовноста на приватната сопственост и во постиндустриските и во земјите во развој. Од друга страна, стравот од криминал кај оние кои поседуваат имот порасна побрзо од интересот на владите да издвојат повеќе пари за негова заштита.[17]

Приватното обезбедување е една од најбрзо растечките индустрии и се шири во развиените пазарни економии веќе триесет години.[18]

Експертите имаат различни ставови околу тоа што претставува приватно обезбедување, а разликите во дефинирањето најчесто се фокусираат околу работните задачи, влијанието на профитот и клиентот, како и производите и работите асоцирани со нив (производство, дистрибуција, инсталирање опрема и технологија и слично). Во една од своите првични студии, Rand[19] ја дефинира приватната безбедност како „сите видови приватни организации и поединци кои обезбедуваат секаков вид услуги поврзани со безбедноста, вклучувајќи истрага, стража, патрола, откривање лаги, аларм и оклопен транспорт.

Приватниот безбедносен систем е потсистем во безбедносниот систем кој опфаќа сили, ресурси, нивна организација и функција, како и низа дејства и мерки во рамките на организацијата на физичката и техничката заштита за спречување разни криминални и други облици на загрозување на имотот и деловни и други правни лица, лица и откривање на нивните сторители со цел поефикасна заштита на одредени објекти на фирми, правни и физички лица кои работат или престојуваат во нив. Физичка заштита обезбедува службата за безбедност, која ја сочинуваат голем број

---

[17] Clede, B. (1993). *Security officer's Manual*. Rhineland: Lakeland Publishing.
[18] Dancic, M., & Stajic, L. (2008). *Privatna bezbednost*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
[19] Корпорацијата РАНД е американска непрофитна тинк-тенк за глобална политика создадена во 1948 година од компанијата „Даглас Авиокомпанија" за да понуди истражување и анализа на вооружените сили на Соединетите Држави. Таа е финансирана од американската влада и приватни фондови, корпорации, универзитети и приватни лица.

работници кои носат оружје и чија задача е да ги заштитат објектот и неговите станари.

Техничката заштита подразбира механичка, електронска и оптоелектронска заштита на објектите и лицата во нив, а најчесто се поставува организациски во рамките на службата за безбедност.

Безбедносен инцидент е секој непредвиден настан или инцидент што може да резултира со значителна штета на имотот или повреда или смрт на лице или да предизвика директни или индиректни загуби.

Формите на закани се специфични закани кои поединците или компаниите ги чувствуваат и ги спроведуваат сторителите на закани кои можат да бидат поединци или криминални организирани групи.

Анализа на безбедносни закани: Процената на заканата е процена на која било реална или потенцијална закана за објект што може да предизвика лична повреда или смрт или уништување имот. Се однесува на постепена или систематска анализа на дејствата и процедурите кои произлегуваат од работниот процес на компанијата со цел да се идентификуваат заканите и да се дадат проактивни препораки, решенија и процедури за нивно отстранување или ублажување на последиците во случај на закана.

2.3. Корпоративна безбедност

Корпоративната безбедност е дискретен дел од овој поголем безбедносен домен со различни двигатели и вештини. Практикувачкиот сектор е тој што обезбедува услуги за внатрешна безбедност и функционира во рамките на јавно или приватно претпријатие за заштита на ценетите средства. Прикривањето на нормативната и емпириската дебата во концептуалната реторика ги преувеличува концептуалните разлики помеѓу застапниците на различни безбедносни политики и ја попречува научната комуникација. Според тоа, иако корпоративната безбедност генерално има јасна оперативна функција во заштитата на персоналот, информациите и средствата од штета, повеќето автори сугерираат на отсуството на универзално прифатлива дефиниција.

Корпоративната безбедност е област на практика која обезбедува заштита на луѓе, информации и средства за одредена организација, компанија, тело или група. Корпоративната безбедност, исто така, претставува област на практика преку која извршната власт врши контрола и одговорност на организацијата, ефикасно управувајќи со безбедноста.[20]

Корпоративната безбедност „тежнее да се фокусира на оперативни или микропрашања, наместо на стратегиски прашања". Корпоративната безбедност претставува современ систем на функционирање, на заштита на лица, имот како и начинот на работа во сферата на работењето на една современа организација. Во современото опкружување и современиот свет, безбедносните предизвици и секојдневните закани за безбедноста на компаниите во нивното деловно работење сè повеќе земаат голем замав во однос на ризиците и заканите кои беа актуелни во минатото. Корпоративната безбедност има за цел да осигури витални вредности и сигурна иднина на една современа компанија во склад со важечките законски одредби во државата во која компаниите функционираат исо тоа да се оправда своето место во системот на националната безбедност. Со самиот факт дека корпоративната безбедност не може сама да функционира, потребна е и соодветна функционална рамка, па многу битен сегмент претставува улогата на приватната безбедност во склопот на националната, односно државната безбедност.

Стратегиска цел на секој бизнис е постигнување што поголем профит, односно континуиран деловен успех. За да се постигне ова, одговорното корпоративно управување вклучува прво превентивно идентификување на потенцијалните фактори на ризик, нивна тековна, проактивна анализа и врз основа на тоа усвојување соодветни заштитни мерки и активности, вклучително и безбедноста. Крајната цел е целосно да се елиминираат или минимизираат ефектите од загрозувачките фактори преку системски контролни механизми.[21] Незаменлив услов за ова е корпоративната

---

[20] Baldwin, D. (1997). *The concept of security international studies.* Cambridge University press, 21(1), 5-26.

[21] Lecic, B. (2018). Place and role of corporate security in the national safety system. Во D. Trivan, *Contemporary concept of corproate security* (стр. 175-126). Belgrade: University „Union-Nikola Tesla".

безбедност да е составен дел од стратегиските деловни документи на секоја компанија и да биде на врвот на нејзините приоритети наместо традиционално да се третира како трошок.

Примарната мисија на корпоративната безбедност е да создаде средина во која бизнисите ќе можат да опстанат на пазарот на долг рок со цел да се обезбеди стабилен деловен континуитет. Неговата улога се рефлектира во способноста брзо да се предвидат заканувачките внатрешни и надворешни фактори на ризик (пазар, состојба на економијата, регионални движења, инвестиции, административни процедури итн.) со цел да се преземат соодветни заштитни активности. Корпоративната анализа на потенцијално можните етиолошки фактори на ризик им овозможува брзо да одговорат на бизнисот и да ги поправат во најкус можен рок. Едвард Фриман, професор по бизнис-администрација на Универзитетот „Дарден“ во Вирџинија, зборувал за силниот ефект на внатрешните и надворешните фактори врз деловната активност на една компанија. Земајќи ги предвид корпоративната стратегија и теоријата на засегнатите страни, во 1980-тите, тој го постави принципот на „засегнати страни“, според кој секој деловен субјект се соочува со ефектите на надворешните и внатрешните фактори, кои се интерактивно меѓусебно поврзани, кои влијаат еден на друг. Според Фриман, тие вклучуваат влада и менаџмент, професионални и граѓански власти, вработени и потрошувачи, увозници и доверители, меѓу кои има постојано ривалство. Според него, меѓу овие страни, многу е важно да се развијат кооперативни односи со цел да се обезбеди високо ниво на корпоративна безбедност[22]. Тој смета дека со меѓусебна согласност комуникација и деловен дијалог на ривалските страни, тие ги избегнуваат безбедносните ризици и го воспоставуваат потребниот однос на доверба, што е една од неколкуте функции на корпоративната безбедност. За „владата, компанијата во исто време е извор на државна моќ и мешање во јавната политика“[23], што го прави важно да се

---

[22] Freeman, R. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. London: Pitman Publishing

[23] Barnet, J., & Muller, E. (1974). *Global Reach: The Power of the Multinational Corporations*. New York: Simon and Schuster

воспостави компромисна рамнотежа, апстрахирана од безбедносниот ризик. Во современи услови, корпоративната безбедност мора во исто време да оптимизира две дијаметрално спротивни цели – од една страна, да овозможи стабилен, растечки тренд што се развива во бизнисот, а, од друга страна, да спречи уште пософистицирани напади врз корпорациите.[24] Деловната иднина на компанијата треба да биде во нивни раце, која во голема мера зависи и се реализира преку функцијата на корпоративна сигурност која овозможува бизнис во најсложени, вонредни околности – кризи, катастрофи и сл. Корисните ефекти и капиталот кој придонесува за корпоративната сигурност се огледа во тоа што таа значително учествува во остварената вкупна добивка на компанијата, при што го материјализира и валоризира својот конкретен ангажман преку аутпут добивката. Меѓутоа, неговите резултати честопати во практика не се опипливи и видливи и тешко дека може математички прецизно да се квантифицираат, што, меѓу другото, е вообичаена карактеристика на ангажманот и работењето на другите безбедносни субјекти. Иако корпоративното обезбедување се дефинира како состојба или отсуство на деловен ризик, таа не може да се смета како статична категорија, туку како динамична, развојна и континуирана активност каде што постојаните безбедносни мерки успешно ги надминуваат негативните ефекти од деловните предизвици и ризици. Според тоа, таа е „планирана, организирана и заснована на закон, независна или заедничка активност и функција на организации, приватни и/или професионални агенции, посветени на сопствената заштита или заштита на другите, како и заштита на соодветни лица, простории, објекти, деловни активности или активности кои не се опфатени со ексклузивна заштита на државните органи[25]. Неговото значење и улога делува не само на претпријатието, компанијата, деловниот систем, туку и на поединецот, општеството во целина, директно или индиректно влијаејќи и давајќи соодветен придонес во системот за национална безбедност.

---

[24] Murray, T., & McKim, E. (2000). *The Policy Issues in Policing and Private security.* Ottawa: Canadian Association of Chiefs of Police.
[25] Stajić, L. (2008). Izazovi korporativne bezbednosti u svetlu savremenog shvatanja pojma bezbednosti, Prvi međunarodni naučni skup „Privatna bezbednost-stanje i perspektive". *Zbornik radova,* Fakultet za pravne i poslovne studije Novi Sad, 27-34

2.3.1. Безбедност на корпоративни информации

Информациската безбедност е задолжителен дел од секое корпоративно управување. Но, непознавањето на односот помеѓу корпоративното управување, корпоративната безбедност, корпоративното управување со ИТ, безбедноста на корпоративните информации и безбедноста на ИТ може да предизвика конфузија. Затоа, следните неколку забелешки не се на место. Посебно важни информации се информациите за визијата, мисијата, стратегијата и стратегиските цели на деловниот систем, информациите за деловните процеси чија деградација би го загрозила исполнувањето на основните деловни обврски, информациите за деловните процеси кои се особено чувствителни и чие „протекување" би било некомпатибилно со природата на конкретни деловни системи, информации за деловните процеси кои, доколку се изменат, може да имаат многу негативни последици врз остварувањето на мисијата на деловниот систем, информации за процесите со кои се исполнуваат законските, регулаторните или договорните обврски. Исто така, виталните информации на секој деловен систем се оние за неговата стратегиска ориентација, начинот на кој е ориентиран и неговите одговорности, информации за персоналот, особено оние чие откривање би ја загрозило приватноста, други информации со висока вредност чие собирање, складирање, обработка и пренос се високи трошоци. Информациите за ИТ се исто така важни: инсталирана компјутерска опрема, електронски медиуми, периферни уреди, системски софтвер, кориснички апликации, телекомуникациски мрежи, вработени во ИТ, локации итн. Како и кај другите форми на деловни средства, постојат многу извори на закани од напади врз информациски средства, кои, доколку се случат и не постои воспоставена добра информациска безбедност, може да предизвикаат големи несакани последици.

Групи на такви закани се: технички грешки, неовластен пристап до ИТ опрема или податоци, прекини во обезбедувањето ИТ поддршка на деловните процеси, природни катастрофи, физички оштетувања, компромитирачки податоци и информации итн.

Денес, сепак, најголемите закани доаѓаат од луѓето – хакери, компјутерски криминалци, терористи, индустриска шпионажа, нелојални вработени. Дали ќе се појават негативните последици од нападот врз информациските средства зависи од тоа дали постојат соодветни безбедносни мерки и дали тие се соодветно вградени во целокупниот безбедносен систем. Доколку нивното ниво е недоволно, деловниот систем е ранлив и постои ризик овие средства да бидат загрозени.

3. Организиран криминал

Прашањето на организираниот криминал и справувањето со него во смисла на дефинирање на концептот, манифестациите, карактеристиките и слично е многу комплексен и обемен потфат. Студијата за овој феномен има мултидисциплинарен и интердисциплинарен пристап, и налага негово согледување низ призмата на безбедносните студии, криминологијата, политичките науки, социологијата или економијата и аспектите на кривичното право за во целост да се долови неговата суштина.

Во плејадата на емпириски и теоретски истражувања на организираниот криминал, постојат огромен број дефиниции и толкувања, но сѐ уште не постои консензус во поимувањето на овој феномен.

Во суштина, знаењето за организираниот криминал, перцепцијата на неговата структура и распространетост, е клучно условено од природата на активностите на формалните тела за социјална контрола, како и нивните појдовни точки.[26]

Манифестациите и последиците од активностите на организираниот криминал претставуваат сериозна закана за развојот на демократијата, владеењето на правото и граѓанските права. Дополнително, ефектот на глобализација го оспособи неговиот транснационален развој, со што тој сега може лесно да пенетрира надвор од националните граници, претставувајќи закана и за меѓународната безбедност и глобалната економија, и потенцијал да ги наруши традиционалните општествени структури.

Во денешно време е забележан пораст на криминалното однесување во целина и на бројот на нови облици на кривични дела, при што станува евидентна промената на феноменолошката слика за криминалот. Ваквите околности резултираат во појава на нови и особено опасни форми на криминал, меѓу кои се вбројуваат: организираниот криминал, тероризмот, деловниот криминал, корупцијата, нелегалната трговија со дрога, оружје и луѓе и тешките облици на насилство. Неодамна, вниманието на сите

[26] Kržalića, A., & N, V. (2016). *Organizovani kriminal kriminološko-sociološki aspekti.* Sarajevo: Nova sigurnosna inicijativa.

демократски светски сили и нивните специјални служби беше привлечено од сè поголемиот и поинтензивен дослух на организираниот криминал и тероризмот.[27] Станува збор за симбиоза која, освен потребата од создавање нови и специјализирани услуги, може да резултира и со некои промени во казненоправната теорија и практика.

Неопходноста за теоретско одредување на синтаксата „организиран криминал“ произлегува пред сè од потребата да се идентификуваат алатките за негово елиминирање, бидејќи негативните исходи на организираните криминални групи имаат погубно влијание врз сите земји во светот, без разлика на политичкиот систем и степенот на нивниот развој.

Организираниот криминал е одреден како патолошки феномен во општеството и како таков претставува проблем на меѓународната заедница.

Голем број автори во овој домен го одредуваат организираниот криминал како форма на формализирана структура чија главна задача е да собере пари преку незаконски активности.[28, 29] Овие групи ја одржуваат својата позиција преку употреба на сила и закани, корупција на јавни службеници, изнуда и имаат влијание врз важни луѓе во одредена област или земја.[30]

Вон Лампе тврди дека концептот на организиран криминал опфаќа различни феномени, како што се нелегални пазари, квазивладини структури, корпоративен и државен криминал. Може да се најдат три модели на криминални организации: политички криминалитет, што инсинуира во рамките на слабите држави на владеење, економски криминалитет – кој функционира според понудата и побарувачката; и општествената криминалност – од културолошка природа – каде што приоритет се дава на сродството и лојалноста.[31]

---

[27] Šegvić, S. (2009). Antiterorizam u kontekstu borbe protiv organiziranog kriminala. *Zbornik Radova Pravnog Fakulteta u Splitu*, 46(4), 667-685.
[28] Нацев, А. (2021). *Организиран криминал и тероризам*. Скопје: ЕУРМ.
[29] Шкулиќ, М. (2003). *Организирани криминалитет*. Белград: Досије.
[30] Treverton, G., Matthies, C., Cunningham, K., Goulka, J., Ridgeway, & G, W. A. (2009). Film Piracy, Organized Crime, and Terrorism. Santa Monica: RAND Corporation.
[31] Von Lampe, K. (2004). Measuring organized crime - A critique of current approaches. Tilburg: Wolf Legal Publishers.

Советот на Европа го дефинира организираниот криминал како незаконски активности извршени од структурирана група од три или повеќе лица која постои за подолг временски период со цел за извршување сериозен криминал преку заеднички активности со користење заплашување, насилство, корупција и други средства со цел директно или индиректно да се добие финансиска или друга материјална корист.[32]

Организираниот криминал се реализира заради постигнување на добивка (профит) или моќ (власт), планско вршење на кривични дела, кои секое поединечно или сите во својата вкупност се од значителен значење и кога повеќе од двајца учесници (чинители) во подолг или неодреден временски период учествуваат во поделба на трудот, секој со својата улога и задача, внатре во одредени хиерархиски и деловни структури, со примена на насилство или други погоди начини на застрашување, со влијание на политиката, на медиумите, на јавната управа, на правосудните органи или стопанството.[33]

Спречувањето и сузбивањето на организираниот криминал во голема мера зависат од доброто познавање на транснационалните појави, јасната политичка волја, заедничката стратегија меѓу полицијата, националните и интернационалните апарати за борба со овој феномен, Државното правобранителство и разузнавачките служби во согласност со европските и меѓународните стандарди, како и од нивните доследна имплементација.

---

[32] SOCTA. (2017). *Europol Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017,* достапно на: https://www.europol.europa.eu/socta/2017/

[33] Шкулиќ, М. (2003). *Организирани криминалитет*. Белград: Досије.

3.1. Организирани криминални групи

Сериозниот и организиран криминал претставува една од најголемите закани и предизвици за надлежните органи за спроведување на законот во Србија, Црна Гора и Македонија, која повикува на силна регионална и меѓуресорска соработка, како важен предуслов за успешна борба против организираниот криминал. Србија, Црна Гора и Македонија имаат речиси идентични стратегиски и правни регулативи за организираниот криминал во рамките на нивните национални законодавства. Овие видови криминал се многу сложени, пред сè поради нивниот истакнат меѓународен карактер, а нивните сторители, кои доаѓаат од различни држави, региони и делови од светот, сè повеќе се поврзуваат, што значи дека борбата против организираниот криминал не може да биде ограничена само на национални рамки. Ова е причината зошто собирањето докази потребни за гонење на ОКГ кои вршат вакви видови кривични дела и одземање на нивните средства е многу сложена задача.

Еден од главните поволни фактори за развој на меѓународните облици на организиран криминал е географската положба на овој регион на раскрсницата помеѓу Западна Европа и Блискиот и Далечниот Исток. Регионот може да се набљудува и како транзитна и дестинација област. Претставува и подрачје на потекло на некои имоти и насилни кривични дела, производство на некои наркотици и стоки кои се шверцуваат и продаваат на други пазари. Преовладувачката криминална активност на ОКГ од Србија, Црна Гора и Македонија на регионално и меѓународно ниво е шверц, трговија (кокаин, хероин) и производство на различни видови дроги (марихуана и синтетички дроги) за локалниот пазар и пазарите на земјите од дестинација. Некои организирани криминални групи се фокусираат на области надвор од балканскиот регион во извршувањето на нивните главни криминални активности, кои особено се однесуваат на шверцот и дистрибуцијата на кокаин, хероин и марихуана. Некои ОКГ се занимаваат со криминални активности како што се: прекршоци против имотот, неправилна миграција, шверц на акциза и други стоки, шверц и

дистрибуција на фалсификувани валути, заеми, перење пари и насилни кривични дела.

ОКГ имаат јасна хиерархиска структура. Овие се хомогени групи кои најчесто имаат силно долгогодишно јадро составено од клучни поединци опкружени со помал број постојани членови. Она што ги поврзува ОКГ од овие држави и ја олеснува нивната соработка се нивното етничко потекло, пријателски и семејни врски, отсуството на јазични бариери и, најчесто, заедничкото криминално минато.

Една од заедничките карактеристики на членовите на ОКГ е тоа што тие прибегнуваат кон промена на идентитетот и употреба на фалсификувани документи за да го олеснат нивното движење и извршување кривични дела во други земји, а ги користат и придобивките од двојното државјанство. Друга типична карактеристика на активноста на ОКГ е повременото ангажирање лица кои немаат криминално потекло пред сè за логистички цели и поради нивната стручност. Со цел побезбедна размена на информации, ОКГ користат софистицирани средства за комуникација и, со зголемена фреквенција, директна комуникација и пренос на пораки преку курири. Некои ОКГ од Србија и Црна Гора користат висок степен на насилство во заеднички криминални активности (убиства, киднапирања, изнуда, итн.) и ги заплашуваат своите членови со цел да одржат контрола и внатрешна дисциплина, додека ОКГ од Македонија користат помалку насилни методи во изолирани случаи. Очигледно е дека некои ОКГ во регионот се преструктуираат и формираат помали, заемно спротивставени групи кои продолжуваат да се занимаваат со криминални активности. Ова преструктуирање претставува и причина и закана што најчесто резултира со интензивирање на постојните конфликти.

ОКГ ја користат корупцијата со цел да ги олеснат криминалните активности, фокусирајќи се најмногу на поединци од различни структури на општеството. Корупцијата не се користи само за прибавување незаконски приноси, туку и како ефикасно средство за заштита од кривично гонење. По зголемувањето на нивната финансиска моќ, регионалните ОКГ кои работат на меѓународно ниво имаат тенденција и треба да ги пласираат своите нелегални приходи во легални текови. Парите најчесто се инвестираат во

областите каде што е потребен свеж капитал и каде што заштитните мерки за идентификација и спречување сомнителни трансакции се најлабави.

Најпопуларните области за инвестирање такви пари во сите три земји се пазарите на недвижности, оф шор инвестициите, основањето компании школка и деловните активности. Недвижниот имот и капиталот добиен на овој начин обично не се запишуваат на име на вистинскиот сопственик, туку на име на други лица, како членови на семејството или блиски пријатели.

Заедно со редица други тешки и болни прашања со кои се соочуваат современите држави, како што се еколошките проблеми, невработеноста, миграцијата, тероризмот и организираниот криминал денес претставуваат првокласни проблеми на човештвото. Покрај постојаниот раст и зголемената агресивност, современиот криминал се карактеризира со појава на нови форми на кривични дела чија главна цел е непрестајната желба за збогатување, каде што употребата на насилство и корупцијата се редовни и најчесто користеле средства за постигнување на таа цел.

Организираниот криминал денес стана еден вид мултинационална индустрија, која нуди огромни можности за заработка. Не признава национални граници и државен суверенитет. Во обидот да ги легализира резултатите од својата недозволена активност, таа се потпира на трансфер на капитал од една на друга банкарска сметка, односно од една во друга држава, за конечно „испраен“ да се врати во татковината.

Основната цел на организираниот криминал е стекнување профит. Ова е нејзината главна карактеристика: тоа е планирана, долгорочна и заедничка профитабилна активност на повеќе лица, која за таа цел се врши преку државните граници. Треба да се споменат и некои други карактеристики, како што е зголемувањето на добивката преку насилство и трансферот на приходите во правни активности.

Организираниот криминал е проект, кој не е идеолошки мотивиран и кој поврзува голем број луѓе од слични општествени структури, организирани на хиерархиска основа, со цел да се стекнат со богатство и моќ преку незаконски и легални активности. Позицијата во хиерархиската структура се заснова на сродство или способност, често и на

специјализација. Статусот на поединецот зависи од волјата на одговорното лице. Ваквото кривично дело се карактеризира со заговор (тајност) и борба за доминација во одредена општествена дејност или одредена област. За да се постигне целта и да се одржи дисциплина, се користат сила и поткуп. Членството е ограничено, но понекогаш се користат криминалци надвор од организацијата.

Иако не постои општ консензус за концептот на организиран криминал, сите што го проучуваат се согласуваат дека тој не е само посебен вид кривично дело, туку е исклучително опасен, sui generis и сложен облик на деликвентно однесување, што ги поткопува темелите на модерната држава и главните принципи на демократскиот систем. Нејзините актери не се задоволни со самото извршување кривични дела, тие се трудат да стекнат општествена моќ и да воспостават паралелен систем на општествено организирање како сериозна конкуренција со официјалните владини институции.

Организираниот криминал не е обично здружување на голем број криминалци; тоа е добро организирана заедничка активност на повеќе лица со внатрешна поделба на трудот, кои намерно, свесно планирано се впуштаат во извршување тешки кривични дела. Со цел да се постигне својата главна цел (да се стекне што е можно поголем профит), ваквиот криминал често се потпира на употреба на најнови техники и технологии.
Со оглед на нејзините главни карактеристики, криминалната организација може да се опише како претпријатие во кое се одвива криминална активност на одреден број луѓе, а таквата активност е: а) заснована на распределба на трудот; б) свесно и намерно; в) планирано за одреден временски период; г) се потпира на користење модерна инфраструктура и г) дава брз и голем профит.

Организираниот криминал ја предизвикува безбедноста на поединците и заедницата, и внатрешно и на меѓународно ниво. Денешното разбирање на безбедноста ги вклучува сите аспекти на човековиот опстанок и сите аспекти од човечкиот живот во рамките на едно општество (економски, социјални, политички, образовни, поврзани со комуникација и информации, поврзани со одбраната итн.) и други видови на вмрежување и

социјална организација (регионална, национална, меѓународна). Безбедноста се однесува на поединците, на општеството или, поточно, на државата како целина и на меѓународната заедница.

Националната безбедност се подразбира како состојба која обезбедува физички, културен и материјален опстанок на луѓето, односно на една нација во однос на другите народи или нации или на меѓународниот систем како целина. Улогата на државата е да обезбеди безбедност од надвор (напади, окупации, блокади и слично) и од внатрешни опасности (нарушување на редот и мирот, криминал).

Организираниот криминал има свои кривични правила, кои се засноваат на насилство и злоупотреба на жртвите. Таа прибегнува кон измама, затајување и измама, создава неред и немир во државата, ги дестабилизира владите и го поткопува легитимитетот на парламентарниот политички систем. Организираниот криминал има свое „природно милје“ на пазарот и е во конкуренција со државниот и политичкиот систем. Потребно ѝ е релативно отворено општество и затоа не може да се развива во автократски, тоталитарни и недемократски режими на ист начин и во иста мера како што се развива во развиените демократски држави. Процесите на воведување пазарна економија, политичка демократизација и плурализам го сочинуваат темелот на секој слободен демократски режим, но, во исто време, претставуваат и главен услов за развој на организираниот криминал, особено во поранешните комунистички земји.

Организираниот криминал е воспоставен како систем паралелен со државата и може да се означи како здружение кое работи надвор од контрола на јавноста и на власта. Тоа е особено опасно кога ќе почне да се натпреварува со општествените институции задолжени за заштита на јавниот ред и мир и зачувување на безбедноста и правдата; кога покажува амбиција да заземе водечко место и доминација во економијата и да ги „преземе“ или контролира главните државни институции (одредени министерства, владата, парламентот, судовите, полицијата). Организираниот криминал ја поткопува довербата на граѓаните во државата, како најважна општествена организација.

Како и секоја друга организација, и злосторничкото здружување има

свои членови и водачи. Секој член има детални информации за својата улога и, на тој начин, е целосно свесен за сите последици од учеството во својата активност. Организирањето на некои злосторнички здруженија е целосно хиерархиско, каде што може да се разликуваат два модели на организирање. Првиот е бирократско-корпоративниот модел, каде што организацијата на злосторничкото здружување наликува на онаа на модерно комерцијално, со сложена хиерархија, поделба на работата според професионални критериуми и со писмена комуникација меѓу одговорните членови и подредените. Другиот е патримонијалниот модел, кој се состои од мрежа на меѓусебни односи, каде што одреден број лица дејствуваат како заштитници, а други се нивни клиенти. Заштитникот е оној кој нуди помош или заштита на клиентот, а клиентот е оној кој има потреба од таква услуга, кој за возврат изразува лојалност и почит.

Според природата и областа на дејствување, здруженијата за организиран криминал се занимаваат со два вида активности: незаконски и легални. Областа на незаконски активности првенствено опфаќа коцкање, сите видови насилство, проституција и трговија со наркотици, огнено оружје, уметнички дела, трговија со луѓе, украдени автомобили и радиоактивни материи. Овие активности имаат огромен број клиенти, што гарантира голем профит. Кога станува збор за забранети операции, ризикот е поголем, но и цената. Исклучок е „рекетирањето“. Добивката е мала, но изнудата е потешко да се докаже. Правните активности на организираниот криминал може да се забележат во различни области на комерцијална дејност, како што се производството на прехранбени производи, градежништвото, банкарството, трговијата итн., профитот и, во исто време, да се избрише потеклото на парите и да се избегне ризикот од одговорност.

Организираниот криминал може лесно да се согледа, но е многу тешко да се открие и докаже. Ова е причината зошто организираниот криминал добива сè повеќе и повеќе внимание, а на органите на кривичното обвинителство им се доделуваат посебни овластувања. Ова се оправдува со фактот дека организираниот криминал го загрозува опстанокот на современата држава и ја предизвикува националната безбедност. Ваквиот криминал претставува значителни и различни опасности за државите и

може да доведе до криза на легитимитетот на политичкиот систем.

Организираниот криминал е присутен во западните држави подолг период, а зазема повеќе простор во поранешните социјалистички земји.

Интернационализацијата е една од карактеристиките на организираниот криминал. Неговиот раст е овозможен со поблиска соработка меѓу државите и глобализацијата, што резултира со полесна циркулација на луѓе и стоки преку државните граници. Ова создаде услови за глобализација на криминалот и планетарно вмрежување на криминалните организации. Затоа меѓународната соработка е главниот услов за успешна борба против овој криминал. Она што исто така мора да се земе предвид се социјалните специфичности на различните држави и региони: решенијата усвоени во странство треба да се прилагодат на националниот контекст. Европските здруженија за организиран криминал не можат целосно да се асимилираат со слични организации во САД, меѓу другото, поради големата концентрација на држави на релативно мала територија на европскиот континент, која е толку разновидна во однос на националноста, културата, историјата, религијата и општествени специфичности. Токму на таков простор императив е блиската соработка меѓу полициските сили. Забележливо е дека Европа денес има тенденција да применува одредени методи и мерки за борба против организираниот криминал врз основа на искуството од САД; сепак, ова не било секогаш успешно, бидејќи некои од тие мерки се прилично застарени и, згора на тоа, невозможно е да се преземат без приспособување што го бара различната средина.

3.2. Профили на жаришта на организиран криминал

Ова поглавје е прилично невообичаено во тоа што разгледува местата кои се поврзани со организираниот криминал, а не луѓето или пазарите. Целта е да се постигне фокус на факторите кои ги прават овие локации ранливи или привлечни за организираниот криминал; да се оцени внатрешна динамика и играчите; да се заокружат локациите на мапа и да се

поврзат точките помеѓу нив за да се добие појасен преглед на географијата на криминалот во регионот.

При анализата на жариштата, се појавија одредени карактеристики, од кои прва и најочигледна е местоположбата (види Слика 1[34]).

Бидејќи Балканот е *транзитен* регион за нелегални активности, повеќето од жариштата на организиран криминал се места каде што, едноставно, може да се влезе или излезе – со други зборови, пристаништа, аеродроми, гранични премини или пошироки погранични региони. Понатаму, постојат жаришта долж главните автопати кои се транзитни патишта (север-југ и исток-запад), како и на местата каде што се пресекуваат главните патишта. Во некои случаи, жариштата се наоѓаат во оддалечени области: долж слабо набљудуваните граници, или – во случај на некои лаборатории за дрога – во изолирани рурални подрачја. Некои локации, исто така, биле погодени од неодамнешна историја на конфликт.

Вториот фактор *е економската ранливост*. Многу од жариштата се наоѓаат во области кои веќе биле економски угнетувани во времето на комунизмот или кај кои следната генерација била погодена. Овој вид ранливост се манифестира во социјалните прашања како што се високата невработеност (особено долгорочната и невработеноста кај младите),

[34] Global Initiative against Transnational organized crime (2019), *Hotspots of organized crime in the Western Balkan, Lokal vulnerabilities in a local context*, достапно на: https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/

високата стапка на младо население, емиграцијата, проблемите со менталното здравје (вклучувајќи високи стапки на депресија и самоубиство), како и намалувањето на населението.

Третиот фактор, кој е поврзан со првите два, е *лошото владеење*. Некои од локациите профилирани се предели под контрола на локални политичари со тесни врски со владејачката партија и/или криминални групи. Други се наоѓаат во области на оспорена јурисдикција, со што се ограничува контролата на централната власт. Оние во релативно оддалечените области често се недоволно развиени, запоставени од централната власт и се потпираат на неформалните економии за опстанок.

Местата каде овие три фактори се преклопуваат имаат поголема веројатност да станат жаришта за организираниот криминал.

Вреди да се напомне дека граѓаните од овие жаришта често формираат дел од една голема дијаспорска заедница во земјите членки на ЕУ и во САД. Многу луѓе ги напуштаат овие жаришта поради конфликт, неразвиеност, лошо владеење и зголемени можности за мобилност во странство. Иако дијаспората може да биде корисен извор на дознаки, исто така може и да ги подобри врските со организираниот криминал во странство. Покрај разгледувањето на поединечните жаришта, треба да се погледне регионот и во географски и историски контекст. Крајот на комунизмот и распадот на Југославија доведоа до драматични промени во политичката и економската архитектура на регионот. Војната во Југославија во 1990-тите, санкциите, како и процесот на приватизација и транзиција, создадоа нови можности за криминални групи. Освен тоа, создавањето седум нови држави од она што порано беше Југославија доведе до мноштво нови граници и гранични предели, интер и интрадржавни тензии и административни структури кои би можеле да бидат експлоатирани. Остатоците од ова наследство може да се видат во жариштата, и го обликувале целокупниот екосистем на криминалот.[35]

[35] Global Initiative against Transnational organized crime (2019), *Hotspots of organized crime in the Western Balkan, Lokal vulnerabilities in a local context*, достапно на: https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/

4. Транснационален организиран криминал

Транснационалниот организиран криминал е организиран криминал преку националните граници, вклучувајќи групи или мрежи на поединци кои работат во повеќе од една земја за планирање и извршување на нелегални деловни потфати. Со цел да ги остварат своите цели, овие криминални групи користат систематско насилство и корупција. Најчесто се гледаат транснационални организирани злосторства: перење пари, шверц на луѓе, дрога, оружје, компјутерски криминал.

Транснационалниот организиран криминал е широко спротивставен врз основа на голем број негативни ефекти. Тоа може да ја поткопа демократијата, да ги наруши слободните пазари, да ги исуши националните средства и да го спречи развојот на стабилни општества. Притоа, се тврди дека националните и меѓународните криминални групи ја загрозуваат безбедноста на сите нации. Жртвите на овие транснационални мрежи на криминал се влади кои се нестабилни или не се доволно силни за да ги спречат, при што мрежите спроведуваат нелегални активности кои им обезбедуваат профит.

Луиз И. Шели[36] изјавил: Транснационалниот криминал ќе биде клучно прашање на 21 век за креаторите на политиката, исто како што беше за Студената војна во 20 век, и колонијализмот во 19 век. Терористите и транснационалните групи се главни корисници на глобализацијата. Тие ги искористуваат зголемените патувања, трговија, брзи парични движења, телекомуникации и компјутерски врски и се добро позиционирани за раст.

Конструкцијата на концептот „транснационален организиран криминал“ (во понатамошниот текст ТОК) е типичен случај на влијанието на идејната основа во дефинирањето на меѓународните појави во рамките на безбедносната структура. И покрај тоа што транснационалните организирани криминални групи постојат од почетокот на човечката цивилизација (пирати, трговци со робови, бандити), изразот „организиран криминал“ беше измислен во САД во пресрет на Прохибицијата во 1920

[36] Луиз И. Шели – Основач и извршен директор на Центарот за тероризам, транснационален криминал и корупција

година и озаконет од Кефауверската комисија за меѓудржавна криминална трговија во 1951 година. Дури во 2000 година ОН ја усвоија Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал или конвенцијата на Палермо.

Во 2004 година, извештајот на ОН (Побезбеден свет: Нашите споделени одговорности – извештај на панелот на генералниот секретар на високо ниво за заканите, предизвиците и промените) го вклучи ТОК меѓу шесте најсериозни кластери на закани во светот сега и во децениите што доаѓаат, на исто ниво како војна, тероризам, сиромаштија или нуклеарно оружје. Конвенцијата против ТОК ја дава следната дефиниција:

За целите на оваа конвенција, „организирана криминална група“ е структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува во концепт со цел да изврши едно или повеќе тешки кривични дела или прекршоци утврдени во согласност со оваа конвенција, со цел да се добие, директно или индиректно, финансиска или друга материјална корист.

„Сериозно кривично дело“ е однесување кое претставува кривично дело казниво со најмногу лишување од слобода од најмалку четири години или посериозна казна.

„Структурирана група“ е група која не е случајно формирана за непосредно извршување прекршок и која не треба да има формално дефинирани улоги за своите членови, континуитет на нејзиното членство или развиена структура.

Природата на криминалните активности на меѓународната сцена варира по повеќе оски. Светската министерска конференција за организиран транснационален криминал одржана во Неапол во есента 1994 година разви низа карактеристики типични за транснационалниот организиран криминал, кои, иако не се дефиниција, фрлаат светлина врз доминантните активности на овие групи. Овие карактеристики вклучуваат:

- групна организација за извршување криминал;
- хиерархиски врски или лични односи кои им дозволуваат на лидерите да ја контролираат групата;
- насилство, заплашување и корупција користени за заработка или

контрола на територии или пазари;

- перење на незаконски приноси и за поттикнување криминални активности и за инфилтрирање во легитимната економија;
- потенцијалот за проширување во какви било нови активности и надвор од националните граници; и
- соработка со други организирани транснационални криминални групи.[37]

Растечката безгранична работа на организираниот криминал се рефлектира во дискусијата на Декларацијата од Неапол за овие групи кои имаат потенцијал да ги прошират своите активности надвор од државните граници и за постоењето на кооперативни односи меѓу криминалните групи во различни земји. Структурно, криминалните групи можеа да ја искористат институцијата на државниот суверенитет на различни начини за да ги спроведуваат своите активности надвор од дофатот на властите, без разлика дали како последица на правни дупки, недостаток на договори за екстрадиција и друга меѓусебна помош, или како резултат на огромната тешкотија да се координираат истражните техники на меѓународно ниво.

Транснационалниот организиран криминал претставуваше сериозен проблем во поголемиот дел од 20 век, но неодамна беше препознаен како закана за светскиот поредок. Овој криминалитет го поткопува интегритетот на одделни земји, но сè уште не е закана за националната држава. Сепак, неуспехот да се развијат остварливи, координирани меѓународни политики во лицето на постојано растечкиот транснационален криминалитет може да ја поткопа националната држава во 21 век.

Според определбите на Конвенцијата на организацијата на ОН против транснационалниот организиран криминал, казненото дело по својата природа е транснационално ако:

- тоа е извршено во повеќе од една држава или
- тоа е извршено во една држава, но главниот дел од неговата

---

[37] United Nations Convention against Transnational Organized Crime. (2000, November 15). General Assembly resolution 55/25. Достапно на: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf

подготовка, планирање, насочување или контрола се случило во друга држава;

•	тоа е извршено во една држава, но вклучува организирана криминалнагрупа којашто врши криминални активности во повеќе од една држава;

•	тоа е извршено во една држава, но последиците се во друга држава.

Безбедносна парадигма	**Референтен објект**	**Предмет на заштита**
Традиционална безбедност	Државата	Интегритет на државната независност, воена безбедност
Секторска безбедност	Индивидуи, групи, држави, човештво, цивилизации, корпорации	Воена, политичка, економска, социјална, општествена, еколошка, корпоративна безбедност
Човечка безбедност	Човечко битие, индивидуа	Човечки и граѓански права, слобода од страв, слобода од недостаток

Табела 1 – Безбедносни парадигми и нивни елементи

Извор: Авторот – *базирано на студијата на Hofreiter – About Security in Contemporary World, страна 9*

4.1. Меѓународни жаришта на транснационалниот организиран криминал

Западен Балкан е релативно мал пазар за организиран криминал. Најголемиот број групи од регионот сега ги извршуваат своите операции надвор од регионот, особено во Западна Европа и Латинска Америка. Тие жаришта се профилирани во оваа Глава.

И покрај повремените тврдења во медиумите, се чини дека не постои единствен, лесен за идентификација „Балкански картел", иако одредени групи понекогаш навистина соработуваат, а исто така постојат и случаи на мултиетнички групи. Повеќето криминални групи од Западен Балкан имаат тенденција да работат дискретно и ефикасно во глобалните жаришта, и покрај нивната репутација за насилство. Поголемиот дел од насилството меѓу групите се чини дека е поврзано со израмнување сметки, или во рамките на редовите на иста група, или помеѓу ривали.

Групите од регионот се модерни, динамични и со претприемачки дух, покажувајќи способност за адаптација и иновација и за користење технологија во своја корист (на пример, користејќи енкриптирани форми на комуникација; користејќи нови патеки и средства за недозволена трговија, како „наркоавиони", што се користат за шверцување дроги; и перење на пари преку криптовалути, оф-шор засолништа и во нивните матични земји). Тие се наводно одговорни за финансирањето, транспортот и дистрибуцијата на големи количества кокаин испорачан од Јужна Америка до Европа. Нивната способност за соработка со локалните криминални групи и пристапот до кокаин на самиот извор, во комбинација со присуството во сите поголеми европски пристанишни градови, значи дека се во можност да го контролираат снабдувањето со кокаин од едниот до другиот крај на синџирот. Уличното оперативно знаење на групата им овозможи движење нагоре по вредносниот синџир на неколку места во текот на последните 20 години.

Во некои земји (како Италија, Шпанија, Еквадор, Обединетото Кралство и Холандија), тие станаа важни играчи, особено во трговијата со кокаин.

Најголемиот пазар за стоките нелегално тргувани од криминални групи од Западен Балкан е Западна Европа.

Криминалците се преселиле во многу од жариштата анализирани во оваа Глава како резултат на околностите предизвикани од војните и нестабилноста на Западен Балкан во 1990-тите. Со исклучок на Латинска Америка, криминалните групи од Западен Балкан се активни во земји каде што има значителна дијаспора од регионот, вклучително и Холандија, Италија, Турција и Јужна Африка. Важно е да се забележи дека иако проблемот со организираниот криминал на Западен Балкан во голема мера е преселен во странство, активностите на овие криминални групи се штетни за репутацијата на земјите од каде што доаѓаат, особено во процесот на пристапување кон ЕУ.

Покрај тоа, дел од причинителите на ранливост во општеството кои довеле до тоа луѓето да го напуштаат Западен Балкан во минатото сè уште постојат – имено, невработеност, недостаток на можности, фрустрација со нивните влади и бавниот процес на евроинтеграции. Доколку овие прашања не се адресираат, бројот на криминалци од Западен Балкан ќе се зголеми.

Справувањето со заканата што ја претставуваат криминалните групи од Балканот ќе мора да дојде, делумно, и од надвор, имено во облик на поделотворна меѓународна соработка, следење и запленување на средствата и споделување на информациите, особено затоа што сторителите се склони кон користење повеќе идентитети. Од 2018 до 2020 постоеше зголемен број успешни заеднички операции за борба против наркотици од кои некои завршија со откривање неколку тони дрога. И покрај тоа, неопходна е поголема соработка помеѓу органите на прогонот во земјите на понуда и побарувачка, како и нивните колеги од Западен Балкан.[38]

Граѓанското општество, и на Западен Балкан и во дијаспората, исто така игра важна улога, со оглед на тоа што може да ја зајакне културата на

[38] Valter Kemp (2020). *Global hotspots of Western Balkan Organized Crime*, Global Initiative Against Transnational Organized Crime’s Civil Society Observatory to Counter Organized Crime in South Eastern Europe (SEE-Obs), Geneva, Switzerland.

законитост дома, да ја живне отпорноста меѓу заедниците и да се застапува за општество ослободено од криминал и насилство.

Кога станува збор за меѓународната заедница – и особено владите од Западна Европа – најголемиот предизвик е да се намали побарувачката за добрата и услугите што ги даваат криминалните групи од Западен Балкан и да се намали ранливоста на земјите како Еквадор и Колумбија, каде што се произведува кокаинот. Во спротивно, пипалата на криминалните групи – вклучително и оние од Западен Балкан – ќе продолжат да се обвиткуваат околу планетата.

4.2. Балканските рути

Локацијата на Западниот Балкан го прави особено привлечен за трговија со дрога, оружје и луѓе. Лоциран е баш врата до врата со ЕУ. Регионот се наоѓа меѓу најголемиот светски производител на опиум, имено Авганистан, и најголемите пазари за хероин, имено Западна Европа. Станува сè поважна влезна точка за кокаин, како и место за перење на добивката од криминални дејства.

Западниот Балкан е исто така еден од главните правци за луѓе кои нелегално се движат од Блискиот Исток и Северна Африка кон ЕУ, или како шверцувани имигранти или жртви на трговија со луѓе. Истовремено е и клучен центар за шверц на оружје.[39]

Треба да се има предвид со сите овие видови криминал дека Западниот Балкан не функционира во вакуум. Поголемиот дел од побарувачката за производи кои се или произведени во или транзитираат низ регионот доаѓаат *од надвор* од регионот – особено од земјите членки на ЕУ. Ова сугерира дека решението исто така бара соработка со надворешни актери. Т.н. Балканска рута е најдобро позната по трговијата со хероин од Авганистан преку Турција и од ЗБ6 во ЕУ. Хероинот од Турција поминува

[39] Walter Kemp (2017), Crooked kaleidoscope: Organized crime in the Balkans, Global Initiative Against Transnational Organized Crime policy paper, достапно на: https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/07/OC_balkans.pdf.

низ Бугарија или Грција, пред да влезе во Северна Македонија и Србија. Потоа се упатува на север по должината на таканаречената Централно-европска рута до Унгарија, Словачка, Австрија и Швајцарија. Хероин, исто така, се пренесува во Италија преку Северна Македонија и Косово, потоа преку Албанија и Црна Гора. Од Србија и Црна Гора, дрогата исто така завршува во Босна и Херцеговина за понатаму да го продолжи патот кон Хрватска и соседна Словенија.[40] Во 2015 година, вкупниот бруто-профит остварен од трговците со опијати во Југоисточна Европа беше проценет на 1,7 милијарди долари годишно.[41] Со хероинот не само што се тргува низ Балканот туку тој и се обработува тука.

Албанија и Црна Гора се важни влезни точки за кокаинот што доаѓа во Европа од Латинска Америка. Пратките пристигнуваат главно со контејнер до пристаништата Драч и Бар. Потоа, пратките се дистрибуираат низ Косово, Србија и Босна и се шверцуваат кон Централна Европа. Исто така, постојат докази за преработка на кокаин во регионот. Она што можеби е позначајно е дека криминалните групи од Балканот се активни во дистрибуцијата на кокаин во Западна Европа, особено во Австрија, Грција, Италија, Белгија, Холандија, Шпанија, Шведска и Обединетото Кралство. Повеќето од шефовите на овие групи живеат во Западниот Балкан и таму ги перат своите пари – затоа што можат.

Освен што Балканот е транзитен регион за сите видови дроги, тој исто така е и главен снабдувач на канабис. Албанија е најголем производител на канабис во регионот. Организираните криминални групи не само што го шверцуваат производот во соседните земји на ЕУ, туку и ја дистрибуираат низ целиот регион. Сепак, се чини дека има значително намалување на

---

[40] United Nations Office on Drugs and Crime (2015). Drug money: the illicit proceeds of opiates trafficked on the Balkan route, достапно на: https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran//publications/sp1/Drug_Money_-_the_illicit_proceeds_of_opiates_trafficked_-_Balkan_route.pdf.

[41] United Nations Office on Drugs and Crime (2015). *Drug money: the illicit proceeds of opiates trafficked on the Balkan route*, достапно на: https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran//publications/sp1/Drug_Money_-_the_illicit_proceeds_of_opiates_trafficked_-_Balkan_route.pdf.

одгледувањето на канабис од средината на 2017 година наваму, и значително зголемување на запленувањето на дрогата.[42]

Во целиот Западен Балкан, но особено во Албанија, канабисот е најчесто консумираната, најлесна за наоѓање и најдостапна дрога. Главната дестинација за албанскиот канабис е Италија, особено преку глисери. Во минатото исто така се користеа и мали авиони. Според италијанските власти, во 2017 година запленети биле рекордни 90 тони канабис, кои дошле од Албанија. Други важни дестинации за албанскиот канабис се Грција и Турција, често преку Северна Македонија. Шверцерите користат големи патишта, официјални премини, како и планински гранични области за го шверцуваат производот и кон југ и исток. Јонското Море се користи за шверц на канабис во Грција и понатаму во Турција. Големи количини канабис се шверцуваат во соседна Црна Гора и Косово преку официјалните гранични точки и нелегални или паралелни премини. Оттаму, канабисот го продолжува својот пат кон Босна и Србија, а подоцна и кон Хрватска и Словенија. Од Србија патува кон Унгарија, Словачка и Австрија. Штом ќе се прошверцува во Косово, канабисот често продолжува кон Северна Македонија и Бугарија; или кон Србија и Бугарија. Неодамна, износот на одгледување канабис во Албанија значително се намали, иако сè уште се одвива во помал обем и на поскриен начин. Земјата е под притисок да го спречи проблемот како дел од нејзините напори за влез во ЕУ. Вреди да се напомне дека канабисот (кој оди на исток) понекогаш се користи за плаќање на хероин (кој оди на запад).

Синтетичките дроги се растечки бизнис на Балканот. Дрогите како екстази, амфетамини и метамфетамини се тргуваат низ регионот, главно од Холандија, преку Хрватска и Унгарија до Босна и Србија; или Косово, кон Северна Македонија, до Бугарија, Грција и Турција. Синтетичките дроги, исто така, сè повеќе се произведуваат на Балканот, особено во Босна и Србија (што е исто така најголемиот пазар за синтетички дроги во регионот).

---

[42] United States Department of State (2018). *International narcotics control Strategy Report: drug and chemical control,* Volume 1, достапно на: https://www.state.gov/documents/organization/278759.pdf.

Шверцот со цигари е една од поголемите форми на организиран криминал на Балканот. Главниот центар е Црна Гора, каде што се произведуваат легални и „лажни" марки цигари, а потоа се шверцуваат преку пристаништето Бар во разни земји на ЕУ, Блискиот Исток и Африка. Црногорските цигари, исто така, се шверцуваат во регионот. Цигарите исто така незаконски се произведуваат во Босна и Херцеговина, Косово и Србија. Тие потоа се шверцуваат во Црна Гора, од каде што продолжуваат заедно со црногорските цигари кон ЕУ и пошироко. Неодамна, Косово се појави како нов регионален центар за дистрибуција на цигари. Товарите се шверцуваат кон Косово од Србија, Северна Македонија и Бугарија, а потоа се транспортираат натаму низ порозната граница кон Црна Гора.

Балканот е извор за шверц на огнено оружје. Наследството од балканските војни во 1990-тите, граѓанските немири во Албанија во 1997 година и нестабилноста во Северна Македонија во 2001 година го оставија регионот преплавен со милиони оружја. Некои од овие оружја се шверцуваат во ЕУ, честопати за употреба од други криминални групи, како што се моторџиските банди во нордиските земји или италијанските мафијашки групи. Оружјето од Балканот, исто така, го користеа и исламските терористи.[43] Оружјето тргувано од Западен Балкан обично ги следи истите правци како дрогата. Организираните криминални групи од Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија прво го шверцуваат оружјето во централноевропските држави како што се Хрватска, Унгарија, Словачка и Австрија. Оттаму, тие потоа се дистрибуираат кон земји како Франција, Белгија, Холандија, Данска, Шведска и Норвешка. Пиштолите со потекло од Албанија беа шверцувани со моторни чамци кон Италија, каде што сицилијанската мафија била пријавена како главен клиент. Од Италија, оружјето било тргувано и во други западноевропски земји. Оружјето и експлозивите од Балканот продолжуваат да се користат во регионот.

[43] Jovana Carapic and Remo Grassman (2018). *Strengthening resistance in the Western Balkans: Mapping outreach and assistance for small arms and light weapons control*, Federal Ministry of Defence, Republic of Austria.

4.2. Транснационалниот организиран криминал како закана за корпоративната безбедност

Денес, организираниот криминал е една од главните закани за развојот и безбедноста. Честопати сметан за „темната страна“ на глобализацијата, транснационалниот криминал капитализира од проширувањето на меѓународната трговија и го проширува својот опсег на активности.[44]

Дејствувајќи како мултинационални корпорации, криминалните групи бараат профит преку процена на ризиците, придобивките и пазарните анализи на земјите. Способноста постојано да се прилагодува на промените на локално и меѓународно ниво, да се создаваат транснационални мрежи и да се диверзифицираат активностите со цел да се максимизира потенцијалот што го нуди глобализацијата се главните пречки за сите субјекти кои се борат против организираниот криминал. Понатаму, недостатокот на судски и алатки за извршување игра стратегиска улога во растот на управувањето со криминалните синдикати за трговија со дрога, оружје, луѓе, фалсификување и перење пари.

Глобализацијата им овозможи на претходно локалните криминални банди и организации да се прошират и да ги преминат националните граници, создавајќи конвергенција на закани што функционира како мултипликатор на сила.

Транснационалните криминални групи вклучуваат политичари, владини функционери и директори кои не се ништо повеќе од нова сорта на софистицирани гангстери, мафијаши, насилници, дилери на наркотици и терористи кои сега се обидуваат да добијат глобална моќ, влијание и монетарна и/или комерцијална добивка со незаконски средства – наместо регионална контрола на територијата додека ги штитат нивните активности преку транснационална организациска структура и експлоатација на транснационалната трговија. Организацијата се состои од безброј

[44] Miloshevska, T., & Bakreski, O. (2018). Organized crime threats to corporate security. Во D. Trivan, *Contemporary concept of corproate security* (стр. 217-234). Belgrade: University „Union-Nikola Tesla”.

меѓународни директори од различно потекло [Саливант, 2016]. Транснационалниот организиран криминал е кооперативна активност помеѓу криминалните групи во различни нации, која се проценува на индустрија од 2 трилиони долари.

Некои од нивните криминални активности се фокусираат на:

• Обиди за стекнување влијание во владината политика и транснационалната трговија.

• Откупување корумпирани функционери. Корупцијата е секоја злоупотреба на моќта за приватна корист. Тоа вклучува политичко погрешно постапување, поткуп на функционери, погрешно претставување, измама, манипулации со набавки и неправилно известување. Митото, корупцијата и другите злосторства на белата јака не се само правни прашања; тие може да имаат штетни ефекти врз деловните организации. Ова е причината зошто безбедноста мора да биде првата линија на одбрана на имиџот, брендот и репутацијата на организацијата.[45]

Други криминални активности се следните:

- склопување сојузи со корумпирани елементи на владите за да го загрозат владеењето;
- да се влијае врз владите да ги искористат овие односи за да ги унапредат нивните интереси;
- навлегување во државните институции за искористување на разликите меѓу земјите;
- измама со милиони секоја година преку разни акции и финансиски измами;
- манипулирање и монополизирање на финансиските пазари, институции и индустрии;
- поврзаност криминал – терор – бунт.

Во текот на последните две децении криминалните и терористичките групи забележаа слична еволуција во однос на нивните организациски

[45] Miloshevska, T., & Bakreski, O. (2018). Organized crime threats to corporate security. Во D. Trivan, *Contemporary concept of corproate security* (217-234). Belgrade: University „Union-Nikola Tesla".

карактеристики. Тие ги диверзифицираа своите модели и ги зголемија разликите меѓу нив во однос на големината или бројот на членови и структури. Имаше транзиција од преваленцијата на големите организации со хиерархиска структура и високо централизиран систем на одлучување (квази воен во некои случаи) кон комбинација на второто со други организациски модели и пролиферација на помали групи, со пофлексибилен и динамично функционирање и подецентрализирани структури, вклучувајќи помали мрежи практично хоризонтални, од кои некои се создадени спонтано за да преземат само една или неколку активности, но веројатно ќе соработуваат со други структури од поголеми тела или ќе бидат интегрирани во нив.

Поистакнати криминални активности се:

- ✓ заплашување, киднапирање и атентат;
- ✓ прикривање на моделот на корупција и насилство преку легитимни бизниси;
- ✓ трговија со дрога, луѓе, делови од телото и загрозени видови;
- ✓ трговија со оружје и нуклеарни материјали;
- ✓ перење пари и проституција;
- ✓ кражба на интелектуална сопственост и експлоатација на сајберкриминал;
- ✓ користење моќ и влијание за понатамошни криминални активности;
- ✓ изолирање од откривање, санкционирање и гонење.

5. Корпоративна безбедност и корупција

На корупцијата во приватниот (бизнис) сектор во Македонија треба да ѝ се посвети сериозно внимание. Корупцијата се појавува во повеќе форми, како поткуп, конфликт на интереси, трговија со влијанија, тајни договори, непотизам и др. Тоа води кон нарушување на легитимната конкуренција и намалување на довербата во властите и во правниот систем.

Претставниците на бизнис-секторот во државата ја рангираат корупцијата како петта најзначајна пречка во водењето бизнис, по високите даноци, честите промени во законите и регулативите, сложените даночни закони и ограничениот пристап до финансирање.[46]

Достапните податоци покажуваат дека, иако се направени неколку подобрувања за независност на судството и за борба против организираниот криминал, постои недостаток од практичен напредок во овие области.

Исто така, административната и бирократската корупција претставуваат уште еден ризик кој влијае на систематскиот напредок и развој на земјата, кој го загрозува економскиот напредок и можностите за приватниот сектор.

Уште повеќе, криминалните мрежи имаат посебен интерес во приватниот сектор и преку активности насочени кон вработени во компании имаат големи можности за извлекување значителни приходи, избегнување регулативи за спречување на перење пари, или олеснување операции на илегалните пазари.[47] Често, напорите на организираниот криминал за влијаење врз вработените во приватниот сектор се надвор од приоритетите на институциите за спроведување на законите и на судските институции. Понатаму, висок процент од компаниите одговорија дека во случај кога службените лица би побарале пари за решавање на некој значаен проблем во бизнисот, тие не би платиле, доколку имаат друга

---

[46] Извештај на УНДОК. (2013). *Бизнис, корупција и криминал*, достапно на: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Western_balkans_business_corruption_web.pdf

[47] Гунев, П. & Безлов, Т. (2011). *The links between organised Crime and Corruption. Centre for the study of Democracy*. Врските помеѓу организираниот криминал и корупцијата. Центар за проучување на демократијата (ЦИД)

можност за решавање на проблемот. Ограничувањето на можностите за административна и бирократска корупција може да ги намали понудите за поткуп, како и инфилтрацијата на криминални групи.

Интервјуираните лица за потребите на проектот сметаа дека криминалците вообичаено вршат коруптивни активности со администрацијата и бирократијата со цел:

- ✓ Да добијат јавни тендери;
- ✓ Да избегнат данок (даночно затајување);
- ✓ Да избегнат контрола;
- ✓ Да ги заштитат своите монополистички позиции (поретко);

Со цел да успеат, тие мора да поткупуваат јавни функционери или да им биде побарано мито од јавните функционери. Давањето поткуп на јавни службеници за коруптивни активности во рамките на приватниот сектор ја нагласува улогата на корупцијата во секојдневниот бизнис на голем број македонски компании.

Одговорите од интервуираните лица за потребите на проектот покажаа дека дозволите за градба се меѓу најважните интереси на криминалците или на белиот криминал чија цел е да ја корумпираат власта (јавната) администрацијата, по што одреден интерес следува за земјоделството (државни субвенции за земјоделци) и контактите за јавни набавки. Имено, како што посочуваат интервјуираните лица, клучните индустрии во кои има поврзаност помеѓу криминалните групи и поединци се: градежната индустрија, индустријата за управување со отпад, туризмот, осигурителните компании, индустријата за тутун, итн. Перењето пари е идентификувано како една од клучните причини за користење на корупцијата во градежната индустрија.

Бизнис-анкетата на МЦМС за потребите на овој проект укажа пак дека компаниите требало да исплаќаат неслужбени исплати или да даваат подароци за: добивање градежна дозвола (2 %), добивање лиценца (2,50 %), добивање кредит од банка (1,75 %) и околу 3,5 % или 14 компании од 400 требало да дадат неофицијални исплати за време на инспекции од соодветни владини служби.

Бизнис-анкетата на МЦМС за корупција и организиран криминал, 2014 ја покажува и прифатливоста, односно неприфатливоста на корупцијата од страна на деловните субјекти. За секој четврти претставник од деловниот сектор (26 %) е прифатливо доколу службеници во министерствата, општините или градоначалници одлучат да прифатат покана за бесплатен ручек/вечера, а за возврат да решат некој личен проблем. Претставниците на деловниот сектор најмалку очекуваат да добијат доверливи информации од страна на овие лица, односно дури 94 % од испитаниците одговорите дека не очекуваат.

Ваквите податоци укажуваат дека во бизнис-секторот е поприфатливо да се прифати одреден тип поткуп, како ручек или вечера за проблем од лична природа, отколку да се споделуваат доверливи информации кои веројатно се сметаат како закана по нивниот бизнис и работата на нивната компанија.

Од друга страна, пак, доколку се земат предвид важноста на информациите и потребата од доверливост во бизнис-секторот, постои можност дека компаниите биле внимателни во своите одговори. Личниот директен контакт е секако потенцијал за евентуален коруптивен ризик, додека пак размената на доверливи информации не подразбира и личен директен контакт со што или го намалува ризикот од корупција во приватниот сектор, или пак подразбира нови иновативни решенија на коруптивен ризик, што пак го вклучува и сајберкриминалот.

Бизнис-анкетата за потребите на овој проект исто така покажаа дека, и покрај тоа што случаи на корупција постојат во економското делување, само 6 % од македонските компании преземале мерки со цел да ги откријат/изложат корупциските случаи. Основна причина за тоа како што изјавиле 41,7 % испитаниците е тврдењето дека со нивните активности нема да постигнат ништо и 37,5 % биле уплашени од негативните последици.

Овие бројки потврдуваат дека на приватниот сектор во земјата му недостасуваат соодветни превентивни механизми, како и соодветни казни против корупцијата и против организираниот криминал. Зголемувањето на интегритетот на самите компании исто така може да ги подобри

подготвеноста и храброста на вработените во приватниот сектор да пријават поткуп, како и други коруптивни и кривични дела.

Државната комисија за спречување на корупцијата идентификувала неколку проблеми и закани за појава на корупцијата и конфликтот на интереси:

- Самиот систем за јавни набавки е ранлив од корупција и конфликт на интереси;
- Нетранспарентните и нестандардизираните процедури за концесии и јавно приватно партнество, недостатокот на база на податоци во одредени процедури, недостатокот на централен систем за следење на сите фази на процесот за јавни набавки, некомпетентноста на службениците кои се одговорни за спроведување на процедурите, големите дискрециски права во процесот на носење одлуки во соодветните институции итн.
- Големиот број откажани или неуспешни процедури;
- Недоволното знаење за прашањето на корупција и конфликтот на интереси во рамките на приватниот сектор;
- Недоволните мерки за спречување на корупцијата и зајакнување на интегритетот на приватниот сектор;
- Недоволната свест за Законот за заштита на конкурентноста и недоволно развиените институционални капацитети за спроведување на Законот.

5.1. Граѓанска одговорност на корпорациите

Кривичната одговорност на правните лица е особено важна во областа на корупцијата, каде што непречениот поткуп може да биде профитабилен бизнис за корпорациите. Според процените, повратот од поткупот во просек е десет пати поголем од износот на самиот поткуп, а извештаите посочуваат дека околу 15 % од корпорациите низ светот сметаат дека е оправдано да се дава поткуп во одредени околности.[48]

---

[48] Економист (2 јуни 2012 г.), You get who you pay for, www.economist.com.

Граѓанската одговорност на корпорациите, во смисла на прекршоци, постои во сите јурисдикции во светот. Административната одговорност на претпријатијата за неисполнување на обврските кон државата и општините исто така е релативно добро позната, особено во земјите од Централна и Источна Европа.[49] Од друга страна, кривичната одговорност на правните лица е релативно нов концепт што сè уште не е признаен во неколку земји членки на Советот на Европа. Главните аргументи за потребата од надополнување на одговорноста на физичките лица со одговорноста на правните лица се:

- Корпорациите често имаат тенденција да се впушат во поткупување или намерно или со толерирање на култура на корупција. Според тоа, тие треба да бидат одговорни од едноставна причина што правдата го бара тоа.
- Можеби не е правично да се префрли вината на една конкретна личност кога е вклучена сложена, комплексна структура што носи одлуки.
- Корупцијата како општествен феномен не може да се спречи доколку не се најде решение за еден од нејзините извори: корпоративниот профит што ја корумпира државата.
- Превенцијата на корпоративно ниво може да биде поефикасна бидејќи корпорациите размислуваат порационално за економските ризици од некој прекршок отколку што тоа го прават физичките лица. Таквите ризици може да бидат големи: американските фирми коишто се соочуваат со присилни мерки поради поткуп во просек губат 9 % од нивната пазарна вредност.[50]
- Корпоративната одговорност ги поттикнува правните лица да воведуваат антикоруптивни мерки.
- Корпорациите „честопати се средства за давање поткуп и брзо се прилагодуваат на целта. Употребата на разработени

---

[49] Телеграф (27 август 2012 г.), Debt crisis: Greek government signs €330m settlement with Siemens, www.telegraph.co.uk.
[50] Економист (2 јуни 2012 г.), You get who you pay for, www.economist.com.

финансиски структури и сметководствени техники за прикривање на природата на трансакцијата е вообичаена пракса“.[51]

- Конфискацијата на профитот од корупцијата се врши полесно доколку постои корпоративна одговорност.[52]
- Санкциите што се изрекуваат кога постои систем за одговорност на правните лица можат да бидат значителни извори на финансирање за јавниот буџет. На тој начин, јавноста што во крајна линија е жртвата на корупцијата добива надомест за тоа дело.
- Со оглед на тоа што поткупот не е изземен од оданочување, одговорноста на правното лице за поткуп редовно ќе вклучува дополнителен данок на доход за државата по истрагата за поткуп.
- Со оглед на тоа што честопати нема тужител во таквите случаи, нема причина или доволно докази за поднесување граѓанска тужба за вкупната економска штета од самиот поткуп. Оттука, граѓанската одговорност за надомест на штета не би била доволна. Спротивната странка ќе треба да докаже дека, без поткупот, таа би го добила договорот и државата што го доделила договорот на коруптивната компанија ќе треба да докаже дека би го доделила договорот на друг понудувач да не бил поткупот. Ситуацијата станува уште покомплицирана кога спротивните странки се здружуваат со коруптивната компанија за да добијат корист од поддоговори со истата.
- Доказите што се разгледуваат за утврдување одговорност на правните лица често се корисни за утврдување одговорност на

[51] ОЕЦД (6 јуни 2003 година), Бугарија: Извештај од фаза 2 за примената на Конвенцијата за борба против поткупувањето на странски функционери, стр.27, www.oecd.org
[52] Идем стр.27: „Според главните истражители, во случаите на поткуп од странство, отсуството на одговорност на правните лица сериозно ја поткопува корисноста од конфискацијата.“ Покрај тоа, во извештај за следење на Бугарија од 2013 година посочено е дека треба во самиот процес на изменување и дополнување на законите да се воведе одговорност на правни лица во случаи на поткуп од странство: ОЕЦД (мај 2013 година), Бугарија: Извештај и препораки од следењето на фаза 3, стр.3-4, 10-13

физичките лица. Честопати таквите докази не би биле расположливи доколку не била поведена постапка против правното лице. Од друга страна, најчесто користените аргументи против кривичната одговорност на правните лица се следниве:

- Само физичко лице може да одговара кривично затоа што врската помеѓу делото и апстрактната правна фикција не може да постои во смисла на вина (nulla poena sine culpa). Овој поим има особено силно значење во земјите кои неодамна се свртеа кон пазарна економија.
- Системот на кривична правда се заснова врз човекот (заштитни мерки во однос на притворот, ДНК-тестови, итн.).
- Главната санкција во кривичното право, затворската казна, не може да се примени на правно лице.
- Правното лице и неговите чесни сопственици и акционери, честопати се и жртви на корупцијата. Делото сторено од неколкумина од компанијата може да им наштети на угледот на компанијата и на акционерската вредност.
- Гонењето правни лица може да биде полесно одошто гонењето физички лица, а може да доведе до занемарување на гонењето физички лица.

Без да се прави детална анализа на предностите и недостатоците, може да се каже дека одговорноста на правните лица може да биде корисно дополнување на алатките што им се достапни на одделните јурисдикции за борба против корупцијата и други форми на економски и друг криминал, без притоа да се занемари основниот постулат на индивидуалната одговорност за кривични дела.

Во изминатата деценија, практиката на „корпоративни спогодбени решенија“ за справување со корпоративен криминал стана сè почеста. Спогодбените решенија се користат буквално за сите елементи на корпоративните прекршоци како антимонопол, измама, домашен поткуп, затајување данок, нарушувања на животната средина, како и случаи на

корупција во странство.[53] Во таа насока, терминот „спогодба“ се однесува на широк спектар правни алатки познати како „вонсудски решенија“, кои се состојат во договор помеѓу компанија и орган за прогон во насока на решавање корпоративни кривични прашања без целосна судска постапка. Една неодамнешна студија на ОЕЦД се фокусира на зачестената потреба на вонсудски спогодбени решенија меѓу страните потписнички на Конвенцијата за борба против поткупувањето странски функционери во меѓународните деловни трансакции. Истражувањето покажа дека, според информациите што се чуваат во базата на податоци на ОЕЦД за завршени случаи на поткуп во странство, во периодот од 1999 до 2019 година, 44 потписнички на Конвенцијата имале 890 успешни решенија за поткуп во странство, од кои 695 се вонсудски (односно 78 % од решенијата).[54]

Од 2008 до 2016 година, САД собрале 4,7 милијарди долари од корпорациите вклучени во десетте најголеми случаи на поткуп од странство во тој временски период.[55] Трендот продолжува и во 2017 и 2018 година, со заокружувањето на неколку големи случаи. Подолу се наведени најголемите заокружени постапки во согласност со Законот за странски коруптивни практики (ФЦПА), заклучно со септември 2018 година, според обемот (вклучувајќи ги вкупните казни и отстапувања на стекнатиот профит):

1. „Петролео Бразилеиро СА“ (Petroleo Brasileiro SA) – Петробас, Бразил: 1,78 милијарди долари во 2018 г.
2. Компанијата „Телија АБ“ (Telia Company AB), Шведска: 965 милиони долари во 2017 г.
3. „Сименс АГ“ (Siemens AG), Германија: 800 милиони долари во 2008. г.

[53] Александер К. и Коен М. (Alexander C. and Cohen M.), (2015 г.), „The Evolution of Corporate Criminal Settlements: An Empirical Perspective on Non-Prosecution, Deferred Prosecution, and Plea Agreements“, *American Criminal Law Review.*
[54] ОЕЦД (2019 г.), Вонсудско решавање на случаи на поткуп во странствоеѕо: Спогодби и вонсудски решенија на потписничките на Конвенцијата за борба против поткуп, www.oecd.org.
[55] Касен Р. (2016), „The FCPA’s Top Ten“, www.fcpablog.com; Касен Р. (2018 г.), Petrobras smashes the top ten list (and we explain why), www.fcpablog.com.

4. „ВимпелКом“ (VimpelCom), Холандија: 795 милиони долари во 2016 г.
5. „Алстом“ (Alstom), Франција: 772 милиони долари во 2014 г.
6. „Сосиете Женерал СА“ (Societe Generale SA), Франција: 585 милиони долари во 2018 г.
7. „КБР/Халибуртон“ (KBR/Halliburton), САД: 579 милиони долари во 2009 г.
8. „Тева Фармацеутикал“ (Teva Pharmaceutical), Израел: 519 милиони долари во 2016 г.
9. „Кепел Офшор & Марин Лтд“ (Keppel Offshore & Marine Ltd), Сингапур: 422 милиони долари во 2017 г.
10. „Оч-Зиф“ (Och-Ziff), САД: 412 милиони долари во 2016 г.

Давачките што Министерството за правда (МП) на САД му ги наплати на европскиот инженерски гигант „Сименс АГ“ во 2008 година го поставија трендот за високи парични казни за компаниите обвинети за вклученост во поткуп. Паричната казна од 800 милиони долари значеше дваесеткратно зголемување од најголемата претходна казна изречена во согласност со ФЦПА од 44 милиони долари против Бејкер Хјуз, АД (Baker Hughes, Inc.) за наводен поткуп на владини службеници во Казахстан. Според судските списи, „Сименс АГ“, основана во Германија, ги фалсификувала своите деловни книги од 1990-тите и го искористила германскиот регулаторен систем, кој не забранувал поткупувања во странство, а, згора на тоа, истите ги користела како основа за даночни намалувања. „Сименс“ продолжила со поткупување странски функционери и во следната деценија. Кога се изјасни за виновна за прекршување на ФЦПА, компанијата се согласи да плати парична казна од 450 милиони долари на Министерството за правда, како и дополнителна казна од 350 милиони долари со отстапување на нелегално стекнатиот профит на Комисијата за хартии од вредност на САД (КХВ). До денес, вкупната казна од 800 милиони долари што „Сименс“ ја исплати претставува највисока парична казна изречена за една компанија во согласност со ФЦПА.

Покрај тоа, во 2008 година, Сименс се согласи да плати дополнителна парична казна од 395 милиони евра (540 милиони долари) во Германија.

Заедно со другите трошоци, вкупната парична казна што „Сименс“ ја плати во САД и Германија изнесуваше 1,6 милијарди долари.[56] Згора на тоа, Сименс мораше да плати 850 милиони евра за трошоците за адвокати и сметководители.[57]

Случајот со „Сименс“ предизвика низа нови истраги за поткуп низ светот и притоа од конгломератите сѐ повеќе се бараше да платат повисоки парични казни од оние што се изрекуваа пред овој случај. Во 2014 година, францускиот железнички гигант „Алстом“ беше прогласен за виновен поради исплата на поткуп од десетици милиони долари за да добие 4 милијарди долари во проекти од државни организации во земји како Индонезија, Саудиска Арабија и Тајван. Беше утврдено дека „Алстом“, откако профитирал речиси 300 милиони долари од оваа шема, продолжил со своите престапи со фалсификување на книгите и записите за да ги сокрие плаќањата. Подоцна, тие се согласија да го реформираат системот за усогласеност и да платат 772 милиони долари за се стави крај на истрагата.

Слично на тоа, на американската фирма „КБР“ и британската фирма „БАЕ Системи“ исто така им беа наплатени огромни суми од 579 милиони долари, односно 400 милиони долари поради вршење поткуп. „КБР“ беше обвинета откако им плати на владини претставници во Нигерија за да добие договори за инженеринг, набавки и градежни работи во вредност од над 6 милијарди долари, додека, пак, „БАЕ Системи“ беше фатена давајќи лажни изјави за усогласеност со ФЦПА во врска со продажба на оружје. Трендот продолжува горе-долу со ист интензитет. Само во 2012 година, САД собраа 138 милиони долари од корпорации, а бројката ги вклучува само случаите на поткуп во странство.[58]

Други земји исто така предвидоа големи казни. Во 2011 година, францускиот суд ѝ нареди на француската групација за одбранбена електроника „Талес“, заедно со француската Влада, да плати рекордна парична казна од 630 милиони евра (920 милиони долари) поради поткуп

---

[56] Newyork Times (15 декември 2008 година), Siemens to Pay $1.34 Billion in Fines, www.nytimes.com.
[57] Gardian (16 декември 2008 година), Record US fine ends Siemen’s bribery scandal, www.guardian.co.uk.
[58] КХВ на САД, Присилни мерки на КХВ: Случаи со ФЦПА, www.sec.go.

во продажбата на шест фрегати на Тајван во 1991 година за 2,8 милијарди долари.[59] Оваа казна е меѓу највисоките парични казни досега платени во САД.

Без одговорност на правните лица, само некои, или ниедна од горенаведените казни не би биле можни. Покрај тоа, случаите доведоа до гонење на голем број физички лица за кривични дела. На пример, еден од извршните директори на „Сименс“ беше гонет и неговото судење заврши со исплата на 175 000 евра. „Сименс“ од него и неговите колеги побара и доби надомест на штета од милиони евра.

---

[59] Defence Industry Daily (17 април 2014 година), Taiwan’s Frigate Corruption Investigation: Can they Collect? www.defenseindustrydaily.com

6. Перење пари

Перењето пари е изворен облик на појава на организиран криминалитет, а произлегува од една од неговите основни цели – остварување на криминален профит.

Со оглед на тоа дека основен проблем на вака стекнатиот капитал е неговата легализација, перењето пари како збир на разни методи на финансиски трансакции, фалсификување документи и деловни манипулации го решава овој проблем кај многу видови организирани криминални активности како што се: профити од трговија со наркотици, луѓе и оружје, даночни затајувања, проституција, комар и рекет.

Во суштина перењето пари како организиран облик на криминалитет се состои од конверзија на имотот стекнат со незаконски приходи, односно прикривање на правната природа на сопственоста на средствата од незаконско потекло, како и нивно вклучување во легални финансиски инвестиции.

Специфичноста на перењето пари и неговите спреги со организираниот криминал се гледа во тоа што истовремено се појавува и како производ и како претпоставка за постоење на другите видови на организиран криминал.

Кривичното дело перење пари е последица на претходни сторени кривични дела со елементи на организиран криминал, но без перење пари криминалната активност не би можела успешно да се продолжи. Непреченото финансиско јакнење □овозможува на криминалната група да ја подобри сопствената способност во однос на конкурентските криминални структури, било со техничко опремување или со влијание на одделни припадници на областа со помош на корупцијата. Корупцијата во овој случај се појавува како еден од „трошоците на работењето“, неопходен за безбедносно преминување од „црни“, односно „сиви“ зони, во области регулирани со правни норми.

Во начините на перење пари спаѓа и формирање на фиктивни правни друштва кои што не секогаш вршат деловни активности, туку служат само за транформирање, односно легализирање на „нечистите пари“. Во овој

случај перењето пари се врши на тој начин што, се врши уплата на незаконски стекнатите средства на сметките на правните лица, кои средства понатаму се префрлаат на голем број сметки во домашни и странски банки, по што средствата се враќаат кај сопственикот како „чисти пари“. Со големиот број на вакви трансакции преку овие сметки се прикрива вистинскиот извод на средствата. Сличен случај е и со злоупотреба на офшор (off shore) компаниите кои што се формираат во оние подрачја каде што има многу либерални закони во поглед на сопственичката структура на правните лица, процесите за основање на правни лица како и отварање на сметки во странските банки, како и ниските даночни стапки и загарантираната тајност на банкарските сметки.

Иако, формирањето на офшор компанија чија основна цел е избегнување плаќање данок во својата земја не е незаконско, тој облик на дејствување овозможува дејности кои го вклучуваат и перењето пари.[60]

Предметите за перење пари се најчесто поврзани како национален финансиски криминал како што се измама во приватизација и даночно затајување, трговија со дрога, изнуда, рекетирање, кражба кримучарење возила, проституција.[61] Најчести начини за перење пари се: инвестиции во недвижен имот, набавка на возила, трансфер на пари преку сметки на физички лица, и бизнис инвестиции со фиктивни кредити. За да се инфилтрираат во економијата, криминалците исто така го користат и туризмот, казината и услугите за ноќен живот.[62]

Организираните криминални групи, исто така, ја користат мобилноста на луѓе за перење пари. Најголемиот дел на вклучените пари

---

[60] Daniloviħ Neђo. (2009) „Metodologija pranja novca kod pravnih i fizickih lica“, *Zbornik 2009.*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka-Sarajevo., str. 92

[61] Организираниот криминал и борбата против криминалот во западен Балкан: Споредба со Италијанскиот модел и практики. Општ преглед и перспективи за иднината. Споделување на алтернативни практики за искористување на конфискуваните криминални средства (SAPUCCA) 2013.

[62] Организираниот криминал и борбата против криминалот во западен Балкан: Споредба со Италијанскиот модел и практики. Општ преглед и перспективи за иднината. Споделување на алтернативни практики за искористување на конфискуваните криминални средства (SAPUCCA) 2013.

можат да ги компромитираат законските економии и директно да влијаат врз јавните процеси со „купувањето“ на изборите со помош на корупција.[63]

Перењето пари во Македонија најчесто е поврзано со финансиски криминал како што се: затајување данок, криумчарење, финансиски измами и измами за приватизација, поткуп, злоупотреба на службена положба и корупција. Најголемиот дел од испраните профити се резултат на домашни криминални активности.[64]

Постојат два општи фактори кои ги детерминираат трендовите на перењето пари: случувањата во незаконските пазари, и поширокатa финансиска и економска средина. Добар дел од профитот генериран од организираниот криминал се пере со користење на многу едноставни шеми. Мнозинството од учесниците на незаконските пазари не генерираат доволно финансиски ресурси за кои е потребно перење пари.[65]

Анализите на квантитативните податоци покажуваат дека 23 % од македонските компании или речиси секоја четврта компанија гледа на перењето пари како на многу ретка појава, додека пак 12,5 % гледаат како на релативно честа појава и 3 % од компаниите го гледаат како тоа многу честа појава.

Условите на економската транзиција и масовниот прилив на странски инвестиции го потенцираат, според З. Кековиќ, значењето на однесувањето на општествено одговорните компании, а особено на корпорацискиот криминал, како облик на загрозување со потенцијално опасни последици, како поединците, така и општеството во целина. Во таа смисла, општествено одговорното однесување во тргувањето станува важен сегмент на корпорациската безбедност со посредство со кое се остварува (позитивно или негативно) влијание на поширок аспект на националната и на глобалната безбедност, на која државите и меѓународните организации посветуваат сè

---

[63] Конвенција на Обединетите нации против транснационален организиран криминал. Преземено од: http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/index.html
[64] Конвенција на Обединетите Нации против транснационален организиран криминал. Преземено од: http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/index.html
[65] Центар за изучување на демократијата. Процена на заканата од сериозен и организирани криминал (SOCTA). * На пазарот на нелегални цигари, на пример, пари кои биле оставени да се исперат не надминуваат 15 % од сите приходи (или 30 000 000 € од 200 000 000 € вкупниот пазар на промет).

поголемо влијание. За разлика од деловниот криминалитет, кој се извршува за лична корист, корпорацискиот криминалитет е наменет за остварување на деловните цели и добивки на самите компании. Помеѓу овие два вида криминал, не секогаш е можно да се повлече јасна граница, бидејќи криминалното работење на компаниите може да донесе многу голема корист и на поединци, особено на оние што се високопозиционирани.[66]

Перењето пари како процес најчесто ги содржи следните три фази: пласман, прикривање и интеграција. Фазите на пласман и прикривање најчесто се одвиваат во рамките на финансиските институции. Имајќи ја предвид реалната можност од злоупотреба на финансиските институции во функција на перењето пари, тие мора да извршат анализа на ризиците на кои се изложени и да најдат ефикасни средства и методи тие да се неутрализират.

Анализата на ризиците на кои се изложени финансиските институции при нивното инволвирање во процесот на перење пари се прави со цел:

- ✓ идентификување, документирање и контрола на ризиците од злоупотреба на финансиските институции;
- ✓ поставување критериуми за идентификација на комитентите или деловните активности кои се најризични за финансиските институции.

Базелскиот комитет за банкарска супервизија наведува четири видови ризици:[67]

1. репутациски ризик,
1. оперативен ризик,
2. правен ризик,
3. концентрациски ризик.

[66] Kekoviħ Zoran (2009). *Sistemi bezbednosti,* Fakultet bezbednosti, Beograd, str. 220-221.
[67] Basel committee on banking supervision: "Customer due dilligence for banks", p. 3

Треба да се нагласи дека овие ризици дејствуваат во меѓусебна корелација. Секој од нив може да доведе до значителни финансиски загуби (преку повлекување на депозитите од страна на комитентите, прекин на односите помеѓу одделни финансиски институции, трошоци за одделни истраги, замрзнување и конфискација на средствата, загуби поради ненаплатени побарувања по основ на одобрени кредити), како и до трошење драгоцено време и енергија за надминување на овие проблеми.

Репутацискиот ризик претставува огромна закана за финансиските институции бидејќи природата на нивната активност претпоставува одреден степен на доверба во нив од страна на комитентите, инвеститорите и јавноста во целина. Репутацискиот ризик се дефинира како опасност од губењето на довербата на деловните партнери на финансиската институција поради нејзиниот негативен имиџ во јавноста.

Притоа, не е битно дали има оправдани причини за создавањето на тој негативен имиџ или пак такви причини не постојат. Репутацискиот ризик предизвикува губење на интегритетот на финансиската институција. Банките се особено ранливи кога е во прашање овој вид ризик поради долгорочниот карактер на односите што ги градат со своите деловни партнери. Од тие причини, банките мора да создадат ефикасна програма на познавање на својот комитент.

Оперативниот ризик се дефинира како ризик од директни или индиректни трошоци предизвикани од несоодветни интерни процедури и системи, како и од корумпирани вработени во финансиските институции. Овој ризик може да настане и поради одредени настани кои се случуваат во окружувањето на финансиските институции. Најчесто, оперативниот ризик се јавува кога финансиската институција не е во состојба да ги имплементира своите програми и процедури за спречување перење пари и кога не постои адекватен систем на внатрешна контрола.

Правниот ризик се појавува кога постои реална можност за започнување одредени судски постапки против финансиската институција или пак кога постојат правни пречки за спроведување на договорите коишто ги склучила со своите комитенти. Супервизорските органи можат да започнат судска постапка против одредена финансиска институција кога

ќе се утврди дека таа не ги почитува законските прописи во сферата на борбата со перењето пари. Последиците од таквите судски постапки по финансиската институција нема да бидат само од правна природа, туку може да предизвикаат и низа други консеквенции.

Концентрацискиот ризик се рефлектира врз двете страни од билансот на состојба на една финансиска институција. На страната на активата, овој ризик е тесно поврзан со пласманите на финансиската институција. Финансиските институции се должни да почитуваат одредени лимити кога ги пласираат своите средства кај комитенти кои се капитално, управувачки или роднински поврзани.

Од тие причини, финансиската институција мора добро да ги познава своите комитенти и природата на нивните деловни активности. На страната на пасивата од билансот на состојба, концентрацискиот ризик се рефлектира преку ненадејно повлекување на депозитите од страна на одредени големи комитенти. Тоа штетно се одразува врз ликвидноста на финансиската институција. Овој ризик е особено присутен кај помалите финансиски институции коишто имаат лимитиран број комитенти. Слично како и кај пласманите, финансиската институција мора добро да ги познава своите депоненти и нивното работење за да не се доведе во ситуација да мора да се соочува со посериозни ликвидносни проблеми. Финансиските институции мора да имаат систематски пристап кон анализата на ризиците на кои се изложени. Анализата на ризиците во борбата со перењето пари ги нуди следните бенефиции за финансиските институции:[68]

- идентификацијата на комитентите се врши сеопфатно (се анализира категоријата на која ѝ припаѓа одреден комитент, видот на неговата деловна активност, видот на сметките што ги поседува и дали комитентот настапува во свое или во туѓо име);
- идентификација на ризичните сметки и ризичните трансакции по пат на спроведување сеопфатна политика на познавање на комитентот;

[68] PricewaterhouseCoopers: "Anti-money laundering risk models", p. 12

- соодветна распределба на ресурсите на финансиската институција во процесот на спречување перење пари;
- добивање сознание дека мерките за спречување перење пари се применуваат на соодветен начин во целата финансиска институција.

Моделот заснован врз анализа на ризиците претпоставува постоење три вида ризици:[69]

1. ризик на земја (географски ризик);
2. ризик на деловна активност (ризик на претпријатие);
3. ризик на производ (ризик на трансакција)

1. Ризикот на земја (географскиот ризик) ги дели земјите на земји со висок, среден и низок ризик. Ваквата поделба е условена од: употребата на готови пари како средство за плаќање, стабилноста на политичкиот режим и раширеноста на корупцијата, географската локација на земјата од аспект на производството и прометот на опојни droги и адекватноста на стратегиите за борба против перењето пари.

   Една деловна активност може да биде повеќе или помалку ризична во зависност од нејзината природа и нејзините карактеристики. Казината, игрите на среќа и берзанските трансакции се многу популарни кај субјектите коишто перат пари затоа што кај овие дејности сѐ уште не се развиени ефикасни програми за спречување перење пари. Таквите деловни активности каде што присуството на готови пари во оптек е многу големо мора внимателно да се анализираат и контролираат. Прекуморските (offshore) банки вршат финансиски услуги кои се скриени за пошироката јавност под превезот на деловната тајна. Со помош на финансиските трансакции преку овие банки, перачите на пари купуваат недвижен имот и луксузни стоки и на

---

[69] Deutsche Bundesbank: "AML risk analysis", p. 8

тој начин ги легализираат своите средства. Не е редок случајот и на употреба на преценети фактури преку лажни (shell) компании. Ризикот на претпријатие обично ги опфаќа оние компании кои со помош на одредени трансакции вршат финансирање на тероризмот или се поврзани со одредени политички изложени личности. Финансиските институции мора да бидат во тек со т.н. црни листи на кои обично се наведени називите на тие претпријатија или политички изложените личности кои стојат зад нив.

2. Ризикот на производ се среќава кај оние финансиски производи или услуги кај кои средствата можат слободно да се пратат или да се добијат од трети лица без доказ за нивниот идентитет. Пример за такви производи се телеграфските трансфери, дознаките преку СВИФТ, депозити од трети лица и сл.
Во оваа категорија спаѓаат и тековните сметки на правни и физички лица бидејќи тие се полнат со средства од разни извори на кои не секогаш може да им се утврди идентитетот и легитимитетот. Исто така, ризичен е и брзиот трансфер на пари каде што без некоја посебна документација се овозможува пренос на средствата од една локација на друга.
Ризикот се зголемува и кога криминалните групи стојат зад друштва со ограничена одговорност, прекуморски компании и трустови кои гарантираат анонимност. Обично, ризикот на производ е помал кај големите и добропознатите компании во кои криминалните групи потешко можат да продрат.
Ризикот е најмал кај оние трансакции каде што нема инволвирани посредници и трети лица, туку точно се знае кој е инвеститорот, односно депонентот, а кој примателот на средствата.[70]

[70] Гоце Трајковски (2011). *Спречување на перење на пари кај финансиските институции*, достапно на: https://ufr.gov.mk/wp-content/uploads/2020/05...

Директива на ЕУ 2018/1673 за борба против перење пари со казнено право

Директивата на ЕУ од 23 октомври 2018 година за борба против перење пари со казнено право посочува на корупцијата како на предикативно дело за перење пари и содржи конкретни одредби за одговорноста на правните лица. Земјите членки на ЕУ треба да ги спроведат овие одредби во своите национални законодавства до декември 2020 година.

Член 7. Одговорност на правни лица

Земјите членки ги преземаат неопходните мерки за да гарантираат дека правните лица можат да одговараат за кое било од делата од член 3(1) и (5) и член 4 сторени во своја корист од кое било лице што постапува или самостојно или како дел од некој орган на правното лице и што има раководна позиција во рамките на правното лице, врз основа на:

(a)овластување за застапување на правното лице,
(b) овластување за донесување одлуки во името на правното лице или
(c) овластување за вршење контрола во рамките на правното лице.

Земјите членки ги преземаат неопходните мерки за правните лица да можат да одговараат кога поради недостатокот на надзор или контрола од страна на физичкото лице од став 1 од овој член било овозможено извршување на некое од делата предвидени во член 3(1) и (5) и член 4 во корист на тоа правно лице од физичкото лице под негово овластување.

Одговорноста на правните лица според ставовите 1 и 2 на овој член не спречува да се поведе кривична постапка против физичките лица кои се сторители, поттикнувачи или соучесници во кое било од делата наведени во член 3(1) и (5) и член 4.

Член 8. Санкции за правните лица

Секоја земја членка ги презема неопходните мерки за да гарантира дека за правното лице за кое се бара одговорност во согласност со

член 7 може да се применат ефективни, пропорционални и дестимулирачки санкции, кои опфаќаат кривични или некривични парични казни и може да опфаќаат и други санкции како:
а) одземање на правото на користење јавни придобивки или помош,
б) привремено или трајно лишување од пристап до јавно финансирање, вклучувајќи постапки за јавни набавки, субвенции и концесии,
в) привремена или трајна забрана за вршење на трговска дејност,
г) ставање под судски надзор,
д) судски налог за ликвидација,
ѓ) привремено или трајно затворање на објектите што се користеле за извршување на кривичното дело.

7. Сличности и разлики помеѓу криминалитетот на белите јаки со организираниот криминал/корпоративен криминал

Сличностите помеѓу организираниот криминал и криминалитетот на белите јаки се согледуваат во тоа што и двата вида се видови професионален криминалитет, односно се вршат како професија и се мотивирани од желбата за обезбедување противправна имотна корист, со претходно добро осмислен план. Овие два вида криминалитет се многу слични по интензитет, политичко влијание, припадноста на владејачки класи, како и имунитетот во однос на полициското и судското гонење.

Разликата се согледува по тоа што организираниот криминалитет се врши од страна на организирана криминална структура и со помош на насилство, додека криминалитетот на белите јаки е во рамки на легална организација, при што злоупотребата на високата општествена функција или раководна позиција се врши во белите ракавици со разни злоупотреби и манипулација во редовната професија. За разлика од организираниот криминал, кај криминалитетот на белите јаки не му е потребна цврста организациона поврзаност, односно припадност кон криминална асоцијација, бидејќи се работи за бизнис, економска или финансиска врска,

втемелена врз идентични интереси, отколку врска на извршители на кривично дело.

Како посебен вид криминалитет на белите јаки е корпоративниот криминал, што ги опфаќа криминалните активности на правните лица, како и поврзаните активности на поединци или на криминални организации во вршењето на нивните професионални дејности и за кое од првостепено значење е организираноста.

Врската помеѓу криминалитетот на белите јаки и корпоративниот криминал е слична, односно и двата вида криминал се вклучени во деловниот свет. Главна цел на корпоративниот криминал е здобивање на незаконит профит на компанијата, отколку личен профит што е случај кај криминалитетот на белите јаки.[71]

Еден добро познат инсајдерски трговски случај во САД е трговецот со акции на „ImClone“[72]. Имено, „ImClone“ е независна биофармацевтска компанија основана во 1984 година со седиште во Њу Џерси. Посветена е на развој на биолошки лекови во областа на онкологијата. Цената на акциите на „ImClone“ драстично се намали кон крајот од 2001 година кога Американската администрација за храна и лекови ќе ја одбие апликацијата за лекови за рак на дебелото црево. Уште пред да го добие отфрлањето, основачот на „ImClone“ Самуел Д. Ваксал се обидел да продаде 80 000 акции на компанијата.

Самуел Д. Ваксал беше уапсен во 2002 година за инсајдерски трошоци за информирање на пријателите и семејството за да ги продадат своите акции. Неговата ќерка, Ализа Ваксал, на 27-ми декември продаде акции во вредност од 2,5 милиони долари. Управниците на компанијата го сторија истото. Подоцна, Самуел Ваксал се изјасни за виновен за разни обвиненија, вклучувајќи ја и измамата со хартии од вредност, а на 10-ти јуни 2003 година беше осуден на седум години и три месеци затвор.

На 6-ти октомври 2008 година, ја прифаќа понудата од 6,5 милијарди долари од „Ели Лили и Компанијата“, и станува целосна подружница на

[71] Петер Готшалк, Разбирање на криминалитетот на белите јаки, поглавје 8
[72] „ImClone“ – биофармацевтска компанија посветена на развој на биолошки лекови во областа на онкологијата.

истата. Во 2014 година употребата на брендот „ImClone“ беше пензионирана, а поранешните истражувачи и производствени локации на „ImClone“ беа преименувани во „Ели Лили и Компанијата“.

Корпоративниот криминал убива многу повеќе луѓе и ги чини даночните обврзници многу повеќе пари од уличниот криминал.

7.1. **Државен криминал и практики на комерцијалните корпорации**

Во криминологијата, концептот на државен криминал се однесува на злосторства кои произлегуваат од односот меѓу политиките на државата и политиките и практиките на комерцијалните корпорации.

За да може да функционира како комерцијален/трговски деловен субјект, модерната корпорација бара законска рамка за регулирање и надзор, за да може профитабилно да ги експлоатира релевантните пазари. Инфраструктурата на правото и трговијата е обезбедена од владата на секоја држава во која корпорацијата сака да тргува и постои неизбежна поврзаност меѓу политичките и комерцијалните интереси. Сите држави се потпираат на бизниси за да обезбедат економска основа во согласност со политиката на секоја влада. Без политики кои поддржуваат економска активност, бизнисите нема да бидат профитабилни и нема да можат да обезбедат економска поддршка што државата сака. Во некои случаи, оваа симбиоза може да доведе до извршување злосторства.

Професионален криминал

Терминот „професионален криминал“ често се користи за да се опишат одредени видови кривични дела од категоријата „криминалитет на белите јаки“; поточно оние кои вклучуваат злоупотреба на структурните системи на работното место. Повеќето луѓе кои се обвинети за професионален криминал се вработени или менаџери, а во многу случаи и

голема група вработени во исто време. Овие обвиненија може да имаат сериозни последици за личниот живот и деловниот углед на обвинетиот, бидејќи многу обвинети се принудени да платат многу високи парични казни, а во многу случаи се соочуваат и со затворска казна.

Во категоријата на професионални кривична дела спаѓаат различни видови активности, од кои најзастапени се:

- перење пари;
- проневера;
- даночна измама;
- злоупотреба на имот или информации на компанијата;
- злоупотреба на акции и хартии од вредност;
- промена на деловните книги;
- корупција на владини претставници.

Професионалните кривични дела исто така се нарекуваат кривични дела на работното место и главно потекнуваат од пристапот на вработениот до фондови, податоци или имот на компанијата.

Криминалитет на сините јаки

Терминот „бела јака" не мора да се однесува на криминална активност, туку на некој што има повисок професионален и социјален статус, кој може да носи костум, вратоврска и кошула со бела боја. Користењето таков статус за незаконска добивка е криминалитет на белите јаки.

Спротивно на тоа, т.н. кривични дела на сините јаки се повеќе индивидуализирани и директни кога ги извршуваат лица од понизок општествен чин и без голема деловна моќ. Таквите кривични дела вклучуваат кражба и поголема веројатност да користат физичка сила, односно насилство.

Кривичните дела на „сините јаки" се способни лесно да го привлечат вниманието на полицијата. Од друга страна, кривичните дела на „белите

јаки“ се тивко спроведени и можеби не се откриени, ниту пријавени, односно таквите кривични дела се таинствени.

Видовите извршени кривични дела се во функција на она што му е достапно на потенцијалниот сторител. Така, оние што се вработени во релативно неквалификувани средини и живеат во внатрешните градски подрачја имаат помалку можности да ги искористат од оние кои работат во средини каде што се случуваат големи финансиски трансакции и живеат во области каде што има релативен просперитет. Кривичните дела на сините јаки имаат тенденција да бидат поочигледни и на тој начин привлекуваат поактивно полициско внимание, како што е вандализам или кражба на автомобили.

Видови криминалитет на белите јаки

Криминалитетот на белите јаки обично се врши од оние со посебен пристап до информации или ресурси, со што е овозможено нивното ненасилно злосторство. Овие злосторства обично се вршат електронски од страна на компјутер, но исто така може да се вршат и преку документи. Криминалот на белата јака се однесува на категоријата на кривични дела што обично ги вршат професионалци, а тука спаѓаат: измама, поткуп, проневера, перење пари и кражба на идентитет. Повеќето од овие злосторства се извршуваат со цел да се добие финансиска добивка. Криминалните активности на белите јаки тешко може да се откријат бидејќи сторителите преземаат софистицирани чекори за да осигурат дека нивните нелегални активности се тешки за откривање.

- Измама

Измамата е најпопуларниот криминал на белата јака од листата на прекршоци. Тоа е намерна измама направена за лична корист или за оштетување друг поединец. Измама не е само криминал, туку и прекршување на граѓанското право. Измама на луѓе со пари или скапоцености е најчеста намерна цел, исто така може да вклучува лажно рекламирање, поднесување лажни барања за осигурување и лажна наплата.

Некои примери за измама се: фалсификување, лажно рекламирање, кражба на идентитет, хартии од вредност и даночно затајување.

- Поткуп

Поткупот во „Црниот правен речник“ е дефиниран како понуда, давање, примање какво било вредно нешто што може да влијае на постапувањето на службеното лице или друго лице одговорно за јавна или правна должност.

Иако често се гледа како цена за водење бизнис во некои земји, практиката на поткуп дава неправедни предности на одредени поединци и ја нарушува ефикасноста на пазарите.

- Проневера

Измамничко преземање лична сопственост од страна на некој на кого му е доверено. Најчесто поврзана со проневера на пари. Проневера може да се случи без оглед на тоа дали обвинетиот го задржува личниот имот или го пренесува на трето лице.

- Перење пари

Перењето пари е кривично дело на филтрирање незаконски добиени пари преку серија трансакции дизајнирани да ги направат парите да бидат легитимни. Овој криминал се случува кога лицето кое добива пари од нелегални средства се обидува да ги постави преку канали за да изгледа дека се законски добиени. Перењето пари вклучува три чекори. Прво, парите се депонираат обично во финансиска институција како банка или посредување. Следно, парите се одвоени од своето нелегално потекло по слоеви на често сложени трансакции, што го отежнува следењето на „валканите пари“. Третиот чекор е интеграција. Ова е местото каде што свежи „исчистени“ пари се мешаат со легално добиени пари, често преку купување или продажба на средства.

Понекогаш перењето пари се постигнува со движење на средствата во различни земји, каде што законите може да се разликуваат и не може да се открие нелегитимен извор на некои пари.

Перењето пари им овозможува на криминалните организации да купат заштита за себе и својот профит преку корупција и да ја консолидираат својата економска моќ, навлегувајќи во легалната економија, со што ја создаваат најважната врска помеѓу криминалниот свет и легалното општество.

Данске банка[73] е фатена во еден од најголемите скандали за перење пари. Околу 200 милијарди евра течеа низ нерезидентни трансакции на мали естонски филијали на Данске банка во периодот од 2007 до 2015 година, а за таа цел биле искористени шел[74] компании за прикривање на идентитетот на инволвираните лица.

Фокусот е да се идентификуваат сомнителни трансакции и да се пријават. За напорите за спречување перење пари да бидат успешни, потребно е финансиските институции да ги знаат своите клиенти.

Тука Данске банка наиде на проблеми. Купувањето на Сампо банка од страна на Данске банка во 2007 година ги предизвика проблемите, односно Сампо имаше нерезидентни портфолија во Естонија. Данске банка призна дека има големи недостатоци во контролите и управувањето што овозможија да се користи филијала на Данске банка во Естонија за криминални активности како што се перење пари.

Независната истрага покажа дека повеќе од половина од 15 000 клиенти на Данске банка во Естонија се сомнителни. Повеќето од плаќањата доаѓаат од Естонија, Русија, Латвија, Кипар и Велика Британија. Тешкотијата во идентификувањето на вистинскиот извор на средствата произлегува од недостатокот на транспарентност кон вистинските клиенти. Дел од нив се компании во Обединетото Кралство кои се регистрирани како

[73] Данске Банка – Данска мултинационална банкарска корпорација.
[74] Шел компанија – фирма која постои само на хартија без канцеларии и вработени. Понекогаш овој тип на компании се користат за затајување данок, перење пари, како и да се постигне одредена цел како што е анонимност.

партнерства со ограничена одговорност – тоа значи дека не се бара да објавуваат детали за нивните евентуални сопственици.

Данска планира да го зајакне својот финансиски регулатор, додека мнозинството во данскиот парламент се согласија да се заострат законите за спречување перење пари во земјата, вклучувајќи зголемување на казните за 700 проценти.

- Кражба на идентитет

Кражба на идентитет е форма на крадење податоци за лична идентификација на друга личност и со тоа некој се преправа дека е некој друг, притоа преземајќи го идентитетот на другата личност најчесто со цел да пристапи до ресурсите или да добие средства и други бенефиции во името на таа личност. Жртвите од кражба на идентитет може да претрпат различни последици ако бидат одговорни за делата кои ќе ги изврши крадецот.

Други видови измама поврзани со криминалитет на белите јаки

Многу видови измамнички шеми, вклучувајќи хипотекарна измама и измама за осигурување, се меѓу почестите кривични дела на белите јаки.

Понзи шеми и други измами поврзани со бизнисот со цел да се измами инвеститорот се некои од најпознатите кривични дела на криминалот на белите јаки. Овие измами ги има во различни облици и големини.

Понзи шема

Понзи шема е форма на измама која ги намалува инвеститорите и плаќа профити на претходните инвеститори со користење на средствата добиени од поновите инвеститори. Жртвите се наведуваат да веруваат дека добивката доаѓа од продажбата на производ или други средства, и тие стануваат несвесни дека другите инвеститори се извор на профит. Понзи шемата е во состојба да ја задржи илузијата за одржлив бизнис сѐ додека

има нови инвеститори кои сакаат да придонесат за нови фондови и сè додека повеќето инвеститори не бараат целосна отплата и веруваат во непостојни средства кои наводно се нивни.[75]

Шемата е именувана по Чарл Понзи, кој стана познат по тоа што ја користел техниката во 1920-тите. Понзи ја спровел оваа шема и стана познат низ САД поради огромната сума пари што ја зеде.

Основната премиса на шемата на Понзи е „Ограбување на Петар да му плати на Павле". Првично, операторот ќе плати високи приходи за да привлече инвеститори, а воедно и да ги привлече тековните инвеститори да инвестираат повеќе пари. Кога другите инвеститори почнуваат да учествуваат, започнува „каскаден ефект"[76]. „Враќањето" на почетните инвеститори се плаќа од инвестициите на новите учесници, а не од добивката од производот.

Операторите, исто така, се обидуваат да ги минимизираат повлекувањата, нудејќи нови планови на инвеститорите, каде што парите не може да се повлечат за одреден временски период, во замена за повисоки приходи.

Ако шемата Понзи не е запрена од страна на властите, таа обично се распаѓа брзо поради една од следниве причини:

- Операторот исчезнува, земајќи ги сите останати инвестициски пари;
- Бидејќи шемата бара континуиран прилив на ивестиции за финансирање на повисоки приноси, ако бројот на нови инвеститори забави, шемата се распаѓа, бидејќи операторот почнува да има проблеми со плаќање на ветените пари (колку е поголемо враќањето, толку е поголем ризикот од колапс на Понзи шемата);
- Надворешните пазарни сили, како што е големиот пад на економијата (на пример, скандалот со инвестициите на Медоф

[75] Прирачник за криминалитет на белите јаки од Оксфорд, Поглавје 8
[76] Каскаден ефект е неизбежен и понекогаш непредвиден синџир на настани и има влијание на одреден систем.

за време на падот на пазарот во 2008 година), предизвика многу инвеститори да повлечат дел или сите свои средства.

Вистинските загуби се екстремно тешки за пресметување. Износите што инвеститорите мислеа дека ги имаа никогаш не беа достапни на прво место.

7.2. Студии на случај на криминал на белите јаки

Најкомплексните и најпознатите видови кривични истраги се оние кои вклучуваат случаи поврзани со криминал на белите јаки. Иако терминот може да се однесува на злосторства кои се движат од измама на хартии од вредност до проневера и перење пари, криминалот на белите јаки обично се однесува на ненасилно криминално дело извршено за финансиска добивка. Овие кривични дела обично се испитуваат од страна на федералните агенции како Федералното истражно биро и Комисијата за хартии од вредност заедно со агенциите на државно ниво. Оние кои се осудени за кривични дела од белата јака се соочуваат со затворски казни заедно со потенцијалот за плаќање милиони долари во финансиски штети. Следниве примери се едни од најпознатите компании и поединци кои се вклучени во криминал на белите јаки. Овие примери покажуваат дека иако таквите кривични дела вклучуваат големи количини пари и екстензивно криење, обучени професионалци за спроведување на законот можат да го истражат и да ги гонат овие кривични дела успешно.

„Енрон“

„Енрон“ беше енергетска компанија со седиште во Хјустон, Тексас, која започна обемно да тргува на пазарите за енергетски деривати и ја изврши една од најголемата сметководствена измама во историјата.

Во овој познат криминален случај на бели јаки, компанијата која некогаш била успешна прибегнала кон шеми за да се сокријат загубите и да се произведат профити. Иако акциите на „Енрон“ вредеа 90,75 долари, тие паднаа на само 0,67 американски долари откако компанијата поднесе барање за стечај во 2002 година.

Повеќе од 10 години „Енрон“ ги мамел своите акционери, инвеститори и партнери криејќи ја вистината за своето работење. Компанијата загубите ги прикривала така што не ги внесувала во своите биланси, туку ги префрлала во комплицираниот синџир на компании кои водечките луѓе на „Енрон“ ги основале со странски партнери и чии книговодствени книги секогаш биле сокриени од очите на ревизорите. Скандалот повлече многубројни партнери на „Енрон“ и пензиски фондови во пропаст, а неговиот директор е осуден на 24 години затвор.[77]

Во тоа време колапсот на „Енрон“ беше најголемиот корпоративен банкрот што некогаш го погоди финансискиот свет.

„WorldCom“

Само една година подоцна, по скандалот со „Енрон“, Америка силно ја потресе стечајот на „WorldCom“. Втората по големина американска телекомуникациска компанија од 1999 година наместо пад на добивката прикажувала нејзин раст. До 2002 година, лажираниот износ достигнал неверојатни 11 милијарди долари.

[77] Corporate Finance Institute, *Enron Scandal, A series of financial wrongdoings that led to the collapse of Enron Corporation in 2001*, достапно на: https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/other/enron-scandal/

Измамата беше направена првенствено на два начина:

- Резервирање на „линија трошоци“ (трошоци за врска со други телекомуникациски компании), како капитални расходи на билансот на состојба,
- Зголемување на приходите со лажни сметководствени записи од „корпоративни нераспределени приходи“.

Извршниот директор Бернанд Ебберс беше осуден на 25 години затвор, а поранешниот финансиски директор Скот Саливан доби петгодишна затворска казна откако се изјаснил за виновен и сведочел против Ебберс.

„WorldCom“ стана синоним за сметководствена измама и предупредување до инвеститорите дека кога работите изгледаат премногу добри за да бидат вистинити, вообичаено се така. Ова е причината зошто пазарот продолжува да опаѓа секој ден – инвеститорите не знаат на кого да му веруваат. [78]

„За жал, 'WorldCom' не е единствена компанија фатена во овој вид сметководствен скандал. Влијанието што ова ќе го има врз пошироката јавност допрва ќе се види“, Бени Томпсон.[79]

„HealthSouth“

Првите сметководствени проблеми на „HealthSouth“ – синџир на болници и клиники – се појавиле кон крајот на 2002 година, откако главниот извршен директор Ричард М. Скруши продал 75 милиони долари во акции неколку дена пред компанијата да објави голема загуба. Во 1996 година Скруши наводно им наложил на високите офицери и сметководители на компанијата да ги фалсификуваат извештаите за

[78] Betsy George (2021). *Fraudulent Accounting and the Downfall of WorldCom*, University of South Carolina, достапно на: https://www.sc.edu/about/offices_and_divisions/audit_and_advisory_services/about/news/2021/worldcom_scandal.php

[79] Бени Томпсон – Американски политичар

заработувачката на компанијата, со цел да ги исполнат очекувањата на инвеститорите и да ја контролираат цената на акциите на компанијата. Измамата траела седум години.

Измамата се случи во многу стратегиско време кога имаше брз економски раст, но законите беа недоволни, што го олесни правењето измами. На компаниите им беше дозволено да направат сопствени сметководствени методи според упатствата дадени во Општо прифатени сметководствени принципи, а тоа му овозможи на „HealthSouth" да користи креативни методи за измама.

Веднаш откако беше откриена измамата, одборот на директори на компанијата одржа итен состанок за да разговара за итните активности што треба да се преземат за да се спаси компанијата. Првата акција беше да се отстрани Скруши од позицијата претседател и извршен директор на компанијата. Исто така, беше одлучено компанијата да ги изврши сите плаќања и да избегне банкрот. До крајот на 2003 година, компанијата успеа да избегне стечајна постапка.

Во 2003 година, Комисијата за хартии од вредност на САД презеде акција против компанијата, каде што главниот извршен директор Скруши беше обвинет за сметководствена измама, но, поради непостоење на доволни докази, во јуни 2005 година беше ослободен од сите обвиненија. Во 2009 година, Скруши беше тужен за измама од страна на инвеститорите во „HealthSouth" и му беше наредено да ѝ врати на компанијата 2,8 милијарди долари.[80]

Бернард Медоф

Најпознат сторител на криминал на белите јаки е Бернард Медоф, кој беше осуден за измама што ги чинеше инвеститорите 65 милијарди долари во 2009 година. Тој е оператор на најголемата Понзи шема во светската историја и најголемата финансиска измама во САД. Медоф, осуден на 150 години затвор, водеше елаборирана шема Понзи, која ветувала големи

[80] Chris Hamilton, HealthSouth: A Case Study in Corporate Fraud, Arxis Financial, Inc. Simi Valley, CA, достапно на: https://www.arxisfinancial.com/images/pdfs/Fraud-Health_South_Case.pdf

враќања на инвестициите. Долги години, Медоф користел пари од нови инвеститори за да плати на претходни инвеститори без всушност да ги инвестира средствата. Шемата на Медоф се распадна кога голем број инвеститори ги побараа своите пари назад, а Медоф не можеше да ги плати.

Во изјавите на Медоф стои дека тој признал дека работи со шемата Понзи и изразил жалење поради неговите кривични дела. Тој сакал да ги задоволи очекувањата на своите клиенти за високите приходи што ги има ветено, иако тоа било за време на економската рецесија. Исто така, тој имал намера да ја прекине шемата, но се покажало како тешко и на крајот невозможно да се извлече. На крајот, се помирил дека бил изложен на измама.

На денот на изрекувањето на казната, Медоф изјави дека никогаш не можел да го прифати губењето на статусот што ќе произлезе од тоа што не успеал. Тој изјави: „Иако можеби немам никаква намера, направив голема штета. Верував кога го започнав овој проблем, ова злосторство, дека тоа ќе биде нешто што би можел да го издржам, но тоа стана невозможно. Додека напорно се трудев, сѐ подлабоко паѓав во дупката. Не можам да го прифатам фактот дека еднаш во мојот живот не успеав. Не можев да го признам неуспехот и тоа беше трагична грешка.“[81]

„Велс Фарго“

Измамата со сметките на „Велс Фарго“[82] е тековна контроверзност предизвикана од создавање милиони лажни заштеди и проверка на сметки во име на клиентите без нивна согласност. Разни регулаторни тела, вклучувајќи го и Бирото за финансиска заштита на потрошувачите, ја казнуваат компанијата со вкупно 185 милиони долари како резултат на нелегална активност, а компанијата се соочува со дополнителни граѓански и кривични тужби.

---

[81] NASAA Investor Education Section's Rapid Response Outreach Group (2009), *Madoff – A 21st Century Ponzi Scheme*, достапно на: https://www.nasaa.org/4303/madoff-a-21st-century-ponzi-scheme/

[82] „Велс Фарго“ – американска мултинационална компанија за финансиски услуги

Вработените во „Велс Фарго“ беа охрабрени да нарачаат кредитни картички за претходно одобрени клиенти без нивна согласност, и да користат нивни сопствени информации кога ги пополнуваат барањата за спречување на клиентите да ја откријат измамата. Вработените, исто така, создале лажни проверки и штедни сметки, процес кој понекогаш вклучувал движење на пари од легитимни сметки. Во декември 2016 година беше откриено дека вработените во банката издале и несакани полиси за осигурување, односно полиси за животно осигурување.

Клиентите на Велс Фарго почнале да ја забележуваат измамата откако им биле наплатени непредвидени трошоци и добиле неочекувани кредитни или дебитни картички. По објавувањето на вестите за казните, банката објави реклами во весниците дека ја презема целата одговорност за контроверзноста. Банката плати 110 милиони долари на потрошувачите кои имаа отворени сметки во нивно име без нивна дозвола.[83]

Во целина, кривичните дела на белите јаки ја чинат економијата на земјата некаде помеѓу 300 и 600 милијарди долари годишно. Ова ги вклучува и деловните и обичните граѓани и е голем проблем со кој властите постојано се обидуваат да се справат. Општо земено, бизнисот може да изгуби речиси пет отсто од нивните приходи за измама секоја година. Ова значи дека за секој милион долари што компанијата заработува, до 50 000 долари се земени од некој што извршува кривични дела на белите јаки. Ова дури не ги зема предвид големите злосторства како оние на Медоф, кои може да имаат импликации во целиот финансиски свет.

---

[83] Brian Tayan (2019) *The Wells Fargo Cross-Selling Scandal*, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, достапно на: https://corpgov.law.harvard.edu/2019/02/06/the-wells-fargo-cross-selling-scandal-2/

8. Препораки за Северна Македонија

Иако имаше значителен напредок во изминатата деценија, работата на граѓанското општество во областа на антикорупцијата, а особено во организираниот криминал останува ограничена. Граѓанската контрола врз работата на јавните власти во областа на корупцијата и организираниот криминал е отежната поради недостигот на леснодостапни информации и воспоставени механизми за соработка помеѓу државата и граѓанските институции. Во овој поглед, овде е дадена листа на препораки за исправување на борбата против корупцијата и за справување со ризиците поврзани со корупцијата и организираниот криминал. Оваа листа не е исцрпна, туку ги прикажува главните чекори потребни за понатамошен напредок:

Обезбедување ефективно гонење на корупцијата на високо ниво. Изрекувањето пресуди на корумпирани функционери од највисокиот политички ешалон дава силен пример за сите и се покажа како многу ефикасно во зајакнувањето на антикорупциските мерки во Хрватска, Словенија и Романија.

Треба да се спроведат нови стратегии за управување со ризиците и поплаките во борбата против корупцијата и организираниот криминал. Важни сектори за демонстрација на политичка волја се енергијата, јавните набавки, корпоративното управување со државните претпријатија, големите инфраструктурни проекти и локалното управување.

Соодветно распоредување на антикорупциските реформи и фокусирање на критичните сектори со најголеми негативни социјални и економски влијанија. Редоследот и секторите треба да се утврдат преку систематска анализа на ризик на сите нивоа (национални и локални), како и на актуелните корупциски трендови.

Усвојување и спроведување и независен механизам за следење на корупцијата и антикорупцијата. Механизмот треба да се имплементира преку национални и/или регионални мрежи на граѓанско општество и треба да биде независен од директното национално финансирање од владата. Тоа треба да послужи како средство за отворање на

административното собирање податоци и јавен пристап до информации. Овој механизам треба да ја процени ефективноста на законските мерки и нивното спроведување.

Треба да се воспостави систем на меѓусебна и хоризонтална меѓуинституционална контрола (систем за национален интегритет) со цврст ангажман на граѓанското општество и медиумите за подигање на јавната свест со цел делови од националното законодавство да се усогласат со меѓународните антикорупциски стандарди. Како последица:

Подобрување на контролниот систем на транспарентност и отчетност на локално и национално ниво: Државните, јавните и приватните институции треба да развијат и усвојат ефикасен систем за следење и контрола на контролите и рамнотежата со цел да се потиснат ризиците од корупција и организиран криминал. Подобрувањето и практичната имплементација на контролните системи ќе ги намалат ризиците од административна корупција, кои се клучни за систематски економски развој на земјата;

Институционални механизми за мониторинг: Државните и јавните институции треба да го зголемат своето внатрешно разбирање и редовно да ги следат корупциските притисоци. Може да се дизајнираат и периодично да се спроведуваат внатрешни истражувања за подобро да се разбере заканата од корупција. Ова може да се направи низ институциите (царина, полиција, јавна администрација или судство). Исто така, ќе ги идентификува ранливите оддели, позиции или региони каде што има зголемени ризици од корупција и организиран криминал. Постојат начини на кои анкетите може да се дизајнираат да не се самоинкриминирачки, сепак да ги откријат размерите и природата на заканите за корупција итн.

Зголемување на внатрешните институционални капацитети за откривање: во моментов, Македонија има воспоставено механизми за одговор на случаите на корупција и организиран криминал. Сепак, ова е реактивен, а не проактивен пристап за откривање на корупцијата. Тоа е пристап кој се потпира на случајно откривање, наместо на детално испитување или користење проактивни пристапи, како што е провокацијата. Употребата на внатрешни истражни одделенија за

корупција води до зголемени стапки на откривање корупција. Воспоставувањето одделенија за внатрешни истраги низ јавните институции, при што истражителите знаат за одредени корупциски шеми и култура на институциите, сигурно ќе има силен превентивен ефект врз корупцијата.

Да се развијат механизми за зголемена соработка помеѓу единиците за борба против корупцијата и организираниот криминал, особено телата за борба против корупцијата кои креираат политики, од една страна, и истражителите на организираниот криминал и криминалот на бели јаки, од друга страна. Периодични состаноци и размена на извештаи и податоци би можеле да ја зголемат соработката. На пример, националната ОСТА на Европол може да биде споделена меѓу сите антикорупциски тела или оддели за надзор во релевантните јавни институции. Пример за ова е проектот поддржан од ОБСЕ, започнат на 3 октомври 2014 година, финансиски поддржан во рамките на швајцарската програма за регионална полициска соработка во Западен Балкан (СПЦП), кој како главна цел има полициска соработка и споделување разузнавачки информации помеѓу одделите за криминални истраги на српски, црногорски и македонски полициски служби.

Воведување процени за заканите во државните, јавните и приватните институции: Процената на заканите може да се користи како ефикасна алатка за насочување и давање приоритет на техничката помош за борба против организираниот криминал. Денес, развојните актери не сакаат да бараат такви форми на помош, делумно поради тоа што влијанието на организираниот криминал и поврзаните форми на недозволена трговија со луѓе не се добро разбрани. За да се постигне ова, процените мора да бидат во позиција да го покажат влијанието на организираниот криминал врз развојот и безбедноста на заедницата.

Зголемување на обуката и подигање на свеста кај јавните службеници и приватниот сектор: Законот и судството треба да спроведат задолжителна обука на програмери за подигање на свеста за корупцијата што ќе се заснова на реални случаи и институционално искуство. Професионалното знаење и

капацитети на полициските службеници треба редовно да се ажурираат со соодветни програми за обука.

Зголемете го контролниот механизам на банкарскиот сектор: слабата контрола на банките врз тековите на пари и формалистичкиот однос кон мерките за спречување на перење пари често се причина за неоткривање на измами. Покрај тоа, банките се најранливи на перење пари и криминални операции кога нелегалните деловни операции (пренос на пари) на организираните криминални групи се користат во коруптивни активности и во приватниот сектор.

Зајакнување на интегритетот во приватниот сектор: приватниот сектор во Македонија треба да развие механизми за зголемување на внатрешната контрола во компаниите. Исто така, треба да ги зајакне јавно-приватните партнерства. Колаборативниот пристап меѓу органите за спроведување на законот и приватниот сектор може да биде ефективна алатка за борба против корупцијата и организираниот криминал, особено во однос на законодавството за јавни набавки, концесии, спонзорства и донации. Обуката за борба против економскиот криминал за службениците за спроведување на законот е исто така корисна алатка за насочување и приоритет на помошта за борба против корупцијата и организираниот криминал. Законското спроведување на кодексите на однесување за вработените е исто така многу важно за ефикасно репресирање на коруптивниот и организираниот криминал во приватниот сектор. И бизнис-заедницата во Македонија треба да развие ефективни стратегии за поддршка на владините и невладините напори во борбата против корупцијата и организираниот криминал во земјата.

9. Заклучок

Во денешно време, безбедносните закани со кои се соочува општеството воопшто, а особено организациите, достигнуваат невидени нивоа во однос на сложеноста и софистицираноста. Организациите мора да се соочат со нови предизвици за да ги заштитат своите средства (на пр., персоналот, стоките, информациите или угледот, меѓу другото), така што им требаат нови решенија во блиска иднина за ефикасно и ефективно да ги постигнат своите деловни цели.

Фокусот на овој магистерски труд е корпоративната безбедност како фактор на националната безбедност, која како современа деловна фукнција има за цел да ги спречи сите активности од страна на транснационалниот организиран криминал, коишто може да им наштетат на безбедноста на имотот, лицата, или угледот на компанијата, а со тоа да го загрозат деловниот континуитет, што во крајна цел би имало негативно влијание над националната економија, а со тоа и на националната безбедност.

Проблемот кој е истражуван во оваа теза е ранливоста и негативните исходи над бизнисите во Република Македонија од зголеменото присуство на организирани криминални активности. Во обид да се адресира и справи со овој монументален проблем кој директно ја загрозува националната безбедност, ќе бидат простудирани и предложени начини и стратегии за унапредување на корпоративните безбедносни практики, и тоа: интерно преку подобрување на деловните политики, и безбедносните стандардни процедури, и екстерно преку засилување на соработката на националните и меѓународните тела и организации насочени кон борба со криминалот.

Трендот на развој на криминални активности и безбедносни предизвици и закани во корпоративното опкружување е сеприсутна појава.

Во денешното општество на ризици и закани, безбедноста е производ на кој треба да се обрне повеќе внимание и соодветен системски пристап. Обезбедувањето безбедност во компаниите и другите јавни и приватни организации кои носат придобивки што се рефлектираат на полето на конкурентност, одржливост и развој во многу тешки финансиски околности обезбедува правилно функционирање на организацијата во

постојаното променливо безбедносно опкружување оптоварено со разни форми на безбедносни закани.

Современите корпоративни безбедносни активности вклучуваат мерки и активности за откривање и спречување мито, корупција, индустриска шпионажа, еколошки инциденти, злоупотреба на службена должност, перење пари, мобинг, како и безбедност на информациони системи, управување со ризици и развој на планови за континуитет на бизнисот во случај на големи инциденти и други безбедносни закани.

Динамичните промени во опкружувањето во кое функционираат организациите од јавниот и приватниот сектор нè натера да сфатиме дека е невозможно целосно да се обезбеди целосна безбедност на деловните процеси. Принудени сме постојано да се прилагодуваме и континуирано да ги проценуваме ризиците и заканите што го загрозуваат непреченото работење на корпоративните организации. Овие процени се неопходната основа што ни овозможува во следните чекори, засновани на нашите ресурси и можности, да преземеме соодветни мерки за да обезбедиме управување со безбедноста и другите ризици на доволно ниво.

Целите и задачите на безбедноста на претпријатието, како и специфичните активности што произлегуваат од нив, се условени од нивната основна функција – заштита на имотот, лицата и бизнисот, но и од претходно дефинирани организациски цели. Поставените цели на компанијата (краткорочни, среднорочни и долгорочни) функцијата на корпоративната безбедност ги артикулира низ призмата на безбедноста и на тој начин ги одредува специфичните задачи на нивното спроведување. Задачите се остваруваат преку превентивни активности, заштитни активности и активности на деловен континуитет во случај на поголемо нарушување на безбедноста.

Активноста на корпоративната безбедност е претежно од превентивна природа, додека напорите на компанијата, т. е. нејзините претставници се насочени кон обид да го базираат фокусот на безбедносните активности на компанијата кон превентивна работа.

Превенцијата вклучува елиминирање на можностите и условите што може да доведат до нарушувања на безбедноста.

Во областа на корпоративната безбедност, оваа активност се базира на општа превенција спроведена од актери на национална безбедност, но во рамките на корпоративната безбедност.

Континуитетот во работењето, заштита на клучните информации и безбедност на работата се неопходните предуслови кои обезбедуваат организацијата да работи и да се развива ефикасно. Во случај на поголемимултинационални корпорации, токму поради нивното глобално присуство, обезбедувањето соодветно ниво на безбедност е уште попредизвикувачки процес.

Управувањето со безбедноста на претпријатијата мора систематски да се насочува, земајќи ги предвид цела низа надворешни и внатрешни фактори кои влијаат на ефективноста на овој процес.

Македонија има потреба од корпоративна безбедност во поглед на компаниите и фирмите кои се застапени на нашата територија. Со помош на корпоративната безбедност се постигнува намалување на ризикот на работа на минимум во компаниите и фирмите и со тоа се намалуваат заканите, како и несаканите последици кои може да настанат врз компаниите или фирмите, со што директно или индиректно се загрозува нивната безбедност, а со тоа и опстанокот на домашниот и странскиот пазар. Гледано од аспект дека компаниите во голема мера придонесуваат за општеството, но и економската состојба за Македонија се согледува и самиот факт на значењето на корпоративната безбедност и потребата од корпоративна безбедност во нашата земја.

Со самиот факт се јавува и потребата да се заштити истиот имот, па и потребата од корпоративната безбедност е неопходна за стабилност и просперитет, но пред сè за безбедност на компаниите.

Организираниот криминал не е проблем единствен за Западен Балкан, но очигледно е голем проблем и може да претставува бариера за стабилизација во регионот. Организираниот криминал на многу начини е развојно прашање во регионот, како одраз на недостатокот на соодветно заштитени права на сопственост, недостатокот на локални економски

можности и недостатокот на едукација на луѓето и обнова на државните институции кои го спречуваат организираниот криминал.

Законската регулатива како почетен и клучен елемент за намалување на организираниот криминал треба да биде антиципиративна наместо реактивна. Креаторите на политиките треба активно да следат и да предвидуваат нови практики и трендови во организираниот криминал. Извршната, законодавната власт, државните службеници и полицијата или не се запознаени со, или не ги сфаќаат доволно сериозно резултатите од стручните истражувања. Ова сугерира дека има потреба од поблиска соработка меѓу креаторите на политиките и експертите. Стандардизацијата и усогласувањето на статистиката на полицијата, обвинителството и судството може да ги подобри информациите за трендовите во организираниот криминал. Превентивното законодавство би ги усогласило активностите на различните агенции и би ја зголемило нивната ефикасност додека некоординираните реформи го ослабуваат процесот.

Меѓународната соработка за следење, одземање и конфискација на имот е зголемена во изминатите години, поради напорите на земјите од Западен Балкан да ги прифатат основните принципи за соработка и имплементација на меѓународните документи. Без соодветна меѓународна соработка, сите напори би постигнале малку резултати по голема цена. Сепак, неопходно е да се подигне свеста за потреба да се воведе законска регулатива за конфискација на приносите од криминал и поврзани привремени мерки за одземање и замрзнување. Неопходно е да се имплементираат меѓународните стандарди за да се олесни ефикасната меѓународна соработка и да се одговори на националната димензија преку воведување на потребните законски измени; институционална рамка, програми за обука и свикување мултидисциплинарни конференции. Не се прави доволно вложување во развојот и едукацијата на криминалистичките истражители.

Секако, постои мислење, кое преовладува, дека добрите кривични закони и добрите адвокати се најдобрата гаранција за ефикасност во борбата против организираниот криминал. Помалку внимание се посветува на имплементацијата на законите во практичната работа, откривањето,

истрагата и докажувањето на кривичните дела, односно обуката на истражителите и судиите. Познавањето на кривичното право (материјално и процесно) секако е неопходно, но не е доволно. Имајќи предвид дека судењето значи примена на законот за факти од одреден предмет, премногу се истакнува потребата од познавање на правото, а во исто време целосно се губи од видот значењето во утврдувањето на фактите. Утврдувањето на фактите е всушност најкомплицираната, најтешката и најодговорната работа на адвокатот, истражниот судија и секако на полицијата. Овој дел од нивната работа е во исто време и најважен за судењето. Правилната имплементација на кривичното право денес е невозможна без познавање на криминалистичката истрага и криминологијата. Така, овој милениум треба да биде обележан со напорите на човештвото, особено со напорите на најразвиените земји за решавање на најголемите светски проблеми. На тој начин, квалификациите на судиите, обвинителите и бранителите и полицијата треба да го земат предвид знаењето за кривичната истрага, што сега не е случај.

Централната геостратегиска положба на Србија, Црна Гора и Македонија во регионот на Западен Балкан има клучно влијание врз организираниот криминал, како и фактот што земјите се наоѓаат на надворешните граници на Шенген зоната и се делумно опкружени со земји членки на ЕУ. Други значајни фактори се долгиот процес на транзиција и социо-економското закрепнување, како и наследството на околностите што преовладуваа за време на конфликтите на територијата на поранешна Југославија, што резултираше со развој на одредени видови организиран криминал и зајакнување на нивните врски во Балканот. Во овој регион, организираниот криминал постојано развива нови манифестации и се прилагодува на новите општествени услови и околности. Стануваат одредени видови организиран криминал сè покомплексни како резултат на поголемото регионално и меѓународно поврзување помеѓу и меѓу организираните криминални групи, и тие сè повеќе се карактеризираат со хетерогена структура и високо ниво на флексибилност.

Истрагите за сериозен и организиран криминал се многу сложени и претставуваат еден од најголемите предизвици за спроведување на законот.

Ова ја наметнува потребата од воспоставување уште посилна регионална соработка, која добива приоритет особено во светло на идното пристапување во Европската Унија, како и потребата од приближување до воспоставените европски стандарди и практика.

Модерната ера ја наметнува потребата бизнисите да работат не само во границите на националните пазари, туку и да работат во меѓународната пазарна трка. Имајќи го ова предвид, соработката на компаниите се потпира на размена на доверливи информации кои, од друга страна, бараат заштита на оваа комуникација од конкуренција, добавувачи, потрошувачи, хакери и други напади, вклучително и шпионажа.

Корпоративната безбедност идентификува и ефективно го ублажува или управува, во рана фаза, со секој развој што може да ги загрози издржливоста и континуираниот опстанок на организацијата и нејзиното највредно средство – нејзините вработени. Во својот поширок контекст, тој се однесува и на практиката на заштита на клиентите, физичката сопственост и информациските системи.

Поважно, корпоративното обезбедување не треба да се гледа како самостојна функција, туку да се препознае дека има способност да работи и да ги унапредува другите области од бизнисот, како што се корпоративното управување и регулатива, корпоративната општествена одговорност и целокупното обезбедување на безбедноста. Неодамна, Европол го објави својот извештај за 2017 година „Проценка на сериозен и организиран криминал и закани – SOCTA“ [ЕВРОПОЛ, 2017 година]. Тој ги изложи предизвиците со кои се соочуваат легитимните бизниси кога се соочуваат со нелегални субјекти кои го имитираат нивното однесување за генерирање профит, но за деструктивни цели. Но, тоа е само најдраматичниот начин на кој криминалните и терористичките организации се променија (иако понекогаш истата организација добива средства преку криминал, а потоа ги користи тие средства за финансирање на тероризмот). Во својот извештај Европол идентификува уште три нови глобални трендови. Прво, криминалните организации станаа сѐ поглобални. Со подемот на Интернетот, криминалните групи можат да постигнат глобален досег за рекордно време. Ова им овозможува брзо да ги искористат новите пазари

на недозволена трговија во новите земји, доколку побарувачката се зголеми. Како и самиот интернет така и организираниот криминал стана децентрализиран. Второ, криминалните организации сега нудат илегална трговија како услуга. На ист начин како што легитимниот бизнис има пристап до многу даватели на услуги, организираните криминални групи сега имаат пристап до високоспецијализирани, глобални даватели на услуги. На пример, давателите на криминални услуги ќе се специјализираат за обезбедување украдени идентитети, суровини, услуги за дистрибуција, шпедиција или илегални гранични премини. Криминалот како услуга го отежнува нарушувањето на криминалните претпријатија. Ако извршната акција преземе еден „давател на услуги", десет други ќе бидат веднаш достапни за да ја исполнат истата потреба. Конечно, подобрата анализа на податоците е клучна за успешна борба против овие глобални, дистрибуирани, децентрализирани, високоадаптивни и фрагментирани организирани криминални групи.

Како што се истакнува во овој труд, не се потребни дополнителни информации или податоци, туку подобро собирање, интеграција и анализа на постојните податоци. Ова вклучува интеграција и анализа на повеќе дисперзирани постојни извори на податоци. Премногу често, корпоративните безбедносни стратегии не се усогласени со корпоративните деловни стратегии. Усогласувањето на безбедносните стратегии со деловните стратегии може да обезбеди дека програмите за корпоративна безбедност се во хармонија со приоритетите на компанијата.

Информациите што го сочинуваат профилот на заканата никогаш не се статични. Профилот на заканата е „жив документ" кој бара постојан преглед и ажурирање како што се менува околината за закана. Секогаш треба да се користи како позадина за развој на корпоративни безбедносни стратегии, планирање и насока. Немањето доверлив, корисен и значаен профил на закана го отежнува одредувањето која треба да биде активноста со највисок приоритет при планирање и координирање на безбедносните операции и иницијативи.

Користена литература

1. Alexander C., Cohen M., (2015), „The Evolution of Corporate Criminal Settlements: An Empirical Perspective on Non-Prosecution, Deferred Prosecution, and Plea Agreements," *American Criminal Law Review*.
2. Bakreski, O., Slaveski, S., & Miovska-Bardjeva, L. (2017). Conceptual and categorical approach toward security. *International yearbook*, 2, 36-50.
3. Baldwin, D. (1997). *The concept of security international studies*. Cambridge University press, 21(1).
4. Barnet, J., & Muller, E. (1974). *Global Reach: The Power of the Multinational Corporations*. New York: Simon and Schuster
5. Basel committee on banking supervision: "Customer due dilligence for banks", p. 3
6. Betsy George (2021). *Fraudulent Accounting and the Downfall of WorldCom*, University of South Carolina, достапно на: https://www.sc.edu/about/offices_and_divisions/audit_and_advisory_services/about/news/2021/worldcom_scandal.php
7. Brooks, D. J., & Corkill, J. (2014). Corporate security and the stratum of security management. Bo K. Walby, & R. Lippert, *Corporate Security in the 21st Century. Crime Prevention and Security Management*.
8. Brooks, D. J. (2010). What Is Security: Definition Through Knowledge Categorisation. *Security Journal*, 23/3, 225–239.
9. Brian Tayan (2019) *The Wells Fargo Cross-Selling Scandal*, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, достапно на: https://corpgov.law.harvard.edu/2019/02/06/the-wells-fargo-cross-selling-scandal-2/
10. Chris Hamilton, HealthSouth: A Case Study in Corporate Fraud, Arxis Financial, Inc. Simi Valley, CA, достапно на: https://www.arxisfinancial.com/images/pdfs/Fraud-Health_South_Case.pdf
11. Clede, B. (1993). *Security officer's Manual*. Rhineland: Lakeland Publishing.

12. Corporate Finance Institute, *Enron Scandal, A series of financial wrongdoings that led to the collapse of Enron Corporation in 2001*, достапно на: https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/other/enron-scandal/
13. Dancic, M., & Stajic, L. (2008). *Privatna bezbednost*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
14. Daniloviħ Neђo. (2009) „Metodologija pranja novca kod pravnih i fizickih lica", *Zbornik 2009*., Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka-Sarajevo., str. 92
15. Defence Industry Daily (17 април 2014 година), Taiwan's Frigate Corruption Investigation: Can they Collect? www.defenseindustrydaily.com
16. Deutsche Bundesbank: "AML risk analysis", p. 8
17. Fischer, R., & Green, G. (2004*). Introduction to Security* (7th изд.). Boston: Butterworth Heinemann.
18. Freeman, R. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. London: Pitman Publishing.
19. Gardian (16 декември 2008 година), Record US fine ends Siemen's bribery scandal, www.guardian.co.uk.
20. Global Initiative against Transnational organized crime (2019), *Hotspots of organized crime in the Western Balkan, Local vulnerabilities in a local context*, достапно на: https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/
21. Hofreiter, L. (2015, December). About Security in Contemporary World. *Securitologia*, 21(1), 7-17. doi:10.5604/18984509.1184208
22. Jovana Carapic and Remo Grassman (2018). *Strengthening resistance in the Western Balkans: Mapping outreach and assistance for small arms and light weapons control*, Federal Ministry of Defence, Republic of Austria.
23. Kekoviħ Zoran (2009). *Sistemi bezbednosti,* Fakultet bezbednosti, Beograd.

24. Kržalića, A., & N, V. (2016). *Organizovani kriminal kriminološko-sociološki aspekti*. Sarajevo: Nova sigurnosna inicijativa.
25. Касен Р. (2016), „The FCPA's Top Ten“, www.fcpablog.com; Касен Р. (2018 г.), Petrobras smashes the top ten list (and we explain why), www.fcpablog.com.
26. Lecic, B. (2018). Place and role of corporate security in the national safety system. Bo D. Trivan, *Contemporary concept of corproate security* (стр. 175-126). Belgrade: University „Union-Nikola Tesla”.
27. Leukfeldt, E. R. (2015). Organised Cybercrime and Social Opportunity Structures. A Proposal for Future Research Directions. *The European Review of Organised Crime*, *2*(2), 91-103.
28. Miloshevska, T., & Bakreski, O. (2018). Organized crime threats to corporate security. Bo D. Trivan, *Contemporary concept of corproate security* (стр. 217-234). Belgrade: University „Union-Nikola Tesla”.
29. Murray, T., & McKim, E. (2000). *The Policy Issues in Policing and Private security*. Ottawa: Canadian Association of Chiefs of Police.
30. NASAA Investor Education Section's Rapid Response Outreach Group (2009), *Madoff – A 21st Century Ponzi Scheme*, достапно на: https://www.nasaa.org/4303/madoff-a-21st-century-ponzi-scheme
31. Newyork Times (15 декември 2008 година), Siemens to Pay $1.34 Billion in Fines, www.nytimes.com.
32. PricewaterhouseCoopers: "Anti-money laundering risk models", p. 12
33. Šegvić, S. (2009). Antiterorizam u kontekstu borbe protiv organiziranog kriminala. *Zbornik Radova Pravnog Fakulteta u Splitu*, 46(4), 667-685.
34. SOCTA. (2017). *Europol Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017,* достапно на: https://www.europol.europa.eu/socta/2017/
35. Stajić, L. (2008). Izazovi korporativne bezbednosti u svetlu savremenog shvatanja pojma bezbednosti, Prvi međunarodni naučni skup „Privatna bezbednost-stanje i perspektive". *Zbornik radova,* Fakultet za pravne i poslovne studije Novi Sad, 27-34

36. Treverton, G., Matthies, C., Cunningham, K., Goulka, J., Ridgeway, & G, W. A. (2009). Film Piracy, Organized Crime, and Terrorism. Santa Monica: RAND Corporation.
37. Trivan D. (2012). *Korporativna bezbednost*, Beograd, str. 42-43.
38. United Nations Convention against Transnational Organized Crime. (2000, November 15). General Assembly resolution 55/25. Достапно на: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf
39. United Nations Office on Drugs and Crime (2015). Drug money: the illicit proceeds of opiates trafficked on the Balkan route, достапно на: https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran//publications/sp1/Drug_Money_-_the_illicit_proceeds_of_opiates_trafficked_-_Balkan_route.pdf.
40. United States Department of State (2018). *International narcotics control Strategy Report: drug and chemical control,* Volume 1, достапно на: https://www.state.gov/documents/organization/278759.pdf.
41. Valter Kemp (2020). *Global hotspots of Western Balkan Organized Crime*, Global Initiative Against Transnational Organized Crime's Civil Society Observatory to Counter Organized Crime in South Eastern Europe (SEE-Obs), Geneva, Switzerland.
42. Vankovska, B. (2007, April). The Human Security Doctrine for Europe: A View from Below. *International Peacekeeping*, 14(2).
43. Von Lampe, K. (2004). Measuring organized crime - A critique of current approaches. Tilburg: Wolf Legal Publishers.
44. Waever, O. (1993). *Societal Security: The Concept*. New York: St. Martins‟s Press.
45. Walter Kemp (2017), Crooked kaleidoscope: Organized crime in the Balkans, Global Initiative Against Transnational Organized Crime policy paper, достапно на: https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/07/OC_balkans.pdf.

46. Арсовски А. (2017). *Компаративна анализа и детален приказ на процесот на сертификација на информациски системи во државните институции на Република Македонија*, Универзитет Гоце Делчев, Штип, стр. 26-27.
47. Бакрески, О, Триван Д, Митевски, С. (2012) *Корпорациски безбедносен систем*, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Стеда-графика, Скопје.
48. Гоце Трајковски (2011). *Спречување на перење на пари кај финансиските институции*, достапно на: https://ufr.gov.mk/wp-content/uploads/2020/05...
49. Гунев, П. & Безлов, Т. (2011). *The links between organised Crime and Corruption. Centre for the study of Democracy*. Врските помеѓу организираниот криминал и корупцијата. Центар за проучување на демократијата (ЦИД)
50. Економист (2 јуни 2012 г.), You get who you pay for, www.economist.com.
51. Извештај на УНДОК. (2013). *Бизнис, корупција и криминал*, достапно на: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Western_balkans_business_corruption_web.pdf
52. Козарев А., Блажески В., Страторски А. (2016). *Приватната безбедност во Република Македонија -теоретски и институционален дизајн*, Зборник од втора меѓународна научна и стручна конференција во организација на Асоцијацијата за корпоративна безбедност, Скопје, стр. 14-17.
53. Конвенција на Обединетите Нации против транснационален организиран криминал. Преземено од: http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/index.html
54. Конвенција на Организацијата на обединетите нации против транснационалниот организиран криминал (точка 3), усвоена на Генералното собрание (педесет и петто заседание), ноември 2000 год.
55. КХВ на САД, Присилни мерки на КХВ: Случаи со ФЦПА, www.sec.go.

56. М.Шкулиќ (2003). „Организирани криминалитет “ Досије, Белград.
57. Нацев, А. (2021). *Организиран криминал и тероризам*. Скопје: ЕУРМ.
58. Национална стратегија за сајбер безбедност на Република Македонија 2018-2022, Верзија 1,2, Министерство за информатичко општество и администрација, Министерство за внатрешни работи и Министерство за одбрана, јули 2018.
59. ОЕЦД (2019 г.), Вонсудско решавање на случаи на поткуп во странствоеso: Спогодби и вонсудски решенија на потписничките на Конвенцијата за борба против поткуп, www.oecd.org.
60. ОЕЦД (6 јуни 2003 година), Бугарија: Извештај од фаза 2 за примената на Конвенцијата за борба против поткупувањето на странски функционери, стр.27, www.oecd.org
61. Телеграф (27 август 2012 г.), Debt crisis: Greek government signs €330m settlement with Siemens, www.telegraph.co.uk.
62. Шкулиќ, М. (2003). *Организирани криминалитет*. Белград: Досије.